

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRIRODOSLOVNO-MATEMATIČKI FAKULTET
GEOGRAFSKI ODSJEK

Dario Marjanović

MOGUĆNOST REGIONALNOG RAZVOJA
SREDNJOBOSANSKE ŽUPANIJE

Diplomski rad

Zagreb, 2018

Dario Marjanović

Mogućnost regionalnog razvoja Srednjobosanske županije

Diplomski rad

predan na ocjenu Geografskom odsjeku

Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

radi stjecanja akademskog zvanja

magistra geografije

Zagreb

2018

*Ovaj diplomski izrađen je u sklopu diplomskog istraživačkog studija pri Geografskom odsjeku
Prirodoslovno – matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom prof. dr. sc.
Zorana Stiperskog*

Sveučilište u Zagrebu

Diplomski rad

Prirodoslovno-matematički fakultet

Geografski odsjek

MOGUĆNOST REGIONALNOG RAZVOJA SREDNJOBOSANSKE ŽUPANIJE

Dario Marjanović

Sažetak : Rad prikazuje mogućnost regionalnog razvoja na području Srednjobosanske županije. Cilj rada je detaljnom analizom postojećeg stanja i novim uredbama pronaći rješenja i predložiti projekte koji bi smanjili regionalne razlike između županija u Bosni i Hercegovini i unutar Srednjobosanske županije. Usporedbom Virovitičko – podravske županije s gore navedenom daje nam detaljniji uvid u mogućnost daljneg razvoja analizirajući niz sličnih čimbenika razvoja. Prostorni potencijal čini bitnu odrednicu održivog razvoja i gospodarskog napretka. U radu su istražene brojne mogućnosti za poboljšanja demografskih i gospodarskih prilika te općenito poboljšanje kvalitete života kao i opstanak stanovnika u Županiji.

72 stranica, 15 grafičkih priloga, 6 tablica, 24 bibliografskih referenci; izvornik na hrvatskom jeziku

Ključne riječi: Srednjobosanska županija, regionalni razvoj, mogućnost, prostorni potencijal, projekti, fondovi

Voditelj: prof. dr. sc. Zoran Stiperski

Povjerenstvo : prof. dr. sc. Zoran Stiperski

doc. dr. sc. Stjepan Šterc

dr. sc. Slaven Gašparović

Tema prihvaćena : 9. studeni 2017.

Rad prihvaćen : 8. veljače 2018.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb

Master Thesis

Faculty of Science

Department of Geography

**POSSIBILLITY OF REGIONAL DEVELOPMENT OF SREDNJOBOSANSKA
COUNTY**

Dario Marjanovic

Abstract : This paper shows possibilities of regional development in area of Srednjobosanska county. The main goal is by detailed analysis and new rules find solutions and present projects in order to reduce regional differences between county in Bosnia and Hercegovina as the same in Srednjobosanska county. Comparing Virovitičko- podravsku county with mentioned above we can see clear picture in possibility sustainable development by analysing a series of similar factors. Spatial potential remain a huge link in sustainable development and economic progress. In this paper we explored a number of different ways to make demographic and geographic opportunities better, as the quality of life for all citizens in county.

72 pages, 15 figures, 6 tables, 24 references; original in Croatian

Keywords: possibility, Srednjobosanska county, regional development, projects, funds, spatial potential

Supervisor : Zoran Stiperski, PhD, Associate Professor

Reviewers : Zoran Stiperski, PhD, Associate Professor

Stjepan Šterc, PhD, Associate Professor

Slaven Gašparović, PhD, Postdoctoral Reseacher

Thesis submitted : 9. november 2017.

Thesis accepted : 8. february 2018.

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia.

Sadržaj

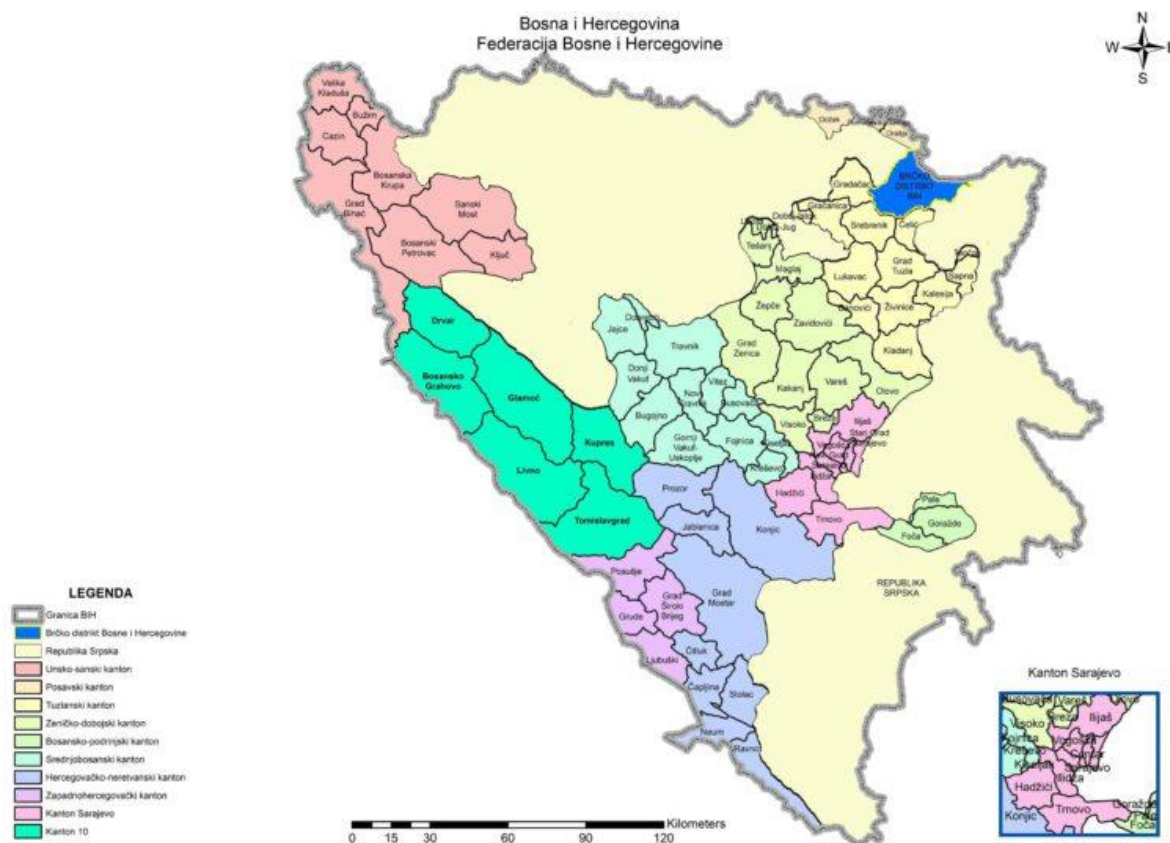
1. UVOD	1
1.1. Predmet istraživanja	1
1.2. Dosadašnja istraživanja	3
1.3. Ciljevi, zadaci i hipoteze	4
2. TEORIJSKO - METODOLOŠKI PRISTUP	4
2.1. Regionalni razvoj.....	4
2.2. Metodologija.....	6
2.3. Administrativna podjela u Bosni i Hercegovni	7
3. PROSTORNA OBILJEŽJA SREDNJOBOSANSKE ŽUPANIJE.....	8
3.1. Geografski položaj.....	8
3.2. Prirodno - geografska obilježja.....	9
3.3. Povijesno – geografski razvoj.....	14
3.4. Prometna infrastruktura	15
3.5. Naselja	17
4. USPOREDBA RAZVOJA SREDNJOBOSANSKE I VIROVITIČKO – PODRAVSKE ŽUPANIJE	21
4.1. Stanovništvo	22
4.2. Nezaposlenost.....	23
4.3. Gospodarska razvijenost.....	25
4.4. Vanjsko – trgovinska razmjena	27
4.5. Indeks razvijenosti	28
5. RAZVOJNE MOGUĆNOSTI SREDNJOBOSANSKE ŽUPANIJE	32
5.1. Prostorni potencijali.....	32
5.1.1. Rudarstvo	32
5.1.2. Šume	33
5.1.3. Poljoprivreda.....	34
5.1.4. Hidropotencijal	34

5.1.5. Turizam	35
5.1.5.1. Kulturno – povijesni turizam	35
5.1.5.2. Planinski turizam	36
5.1.5.3. Vjerski turizam.....	37
5.1.5.4 Zdrastveni turizam	38
5.1.5.5. Ostale vrste turizma	39
5.1.6. Poslovne zone	39
5.2. Međunarodni fondovi u Bosni i Hercegovini	41
5.3. Održivi razvoj	44
5.4. Razvojni projekti u Srednjobosanskoj županiji	46
5.4.1. Izgradnja regionalnog vodovoda	47
5.4.2. Brza cesta Lašva - Travnik	49
5.4.3. Obnovljivi izvori energije.....	50
6. SWOT ANALIZA	51
RASPRAVA.....	54
ZAKLJUČAK	56

1. UVOD

1.1. Predmet istraživanja

Uočavanje znanstvenog problema polazište je svakog istraživanja. Istraživano područje ovog diplomskog rada je analiza problema i mogućnosti regionalnog razvoja Srednjobosanske županije, sa naglaskom na gospodarstvo i demografiju kao ključan čimbenik. Srednjobosanska županija je dio središnje Bosne i jedna od deset županija Federacije Bosne i Hercegovine¹, što čini 12,1% površine na području Federacije.

Sl. 1 : Administrativno - teritorijalna podjela ;

Izvor: Federalni zavod za statistiku, <http://fzs.ba/index.php/2017/07/30/karta-bosne-i-hercegovine/>, 2017.

¹ Unsko-sanska, Posavska, Tuzlanska, Zeničko-dobojska, Bosansko-podrinjska, Srednjobosanska, Hercegovačko-neretvanska, Zapadnohercegovačka, Sarajevska I Livanjska županija

Prema zadnjem popisu stanovništva², broj stanovnika u Srednjobosanskoj županiji iznosi 254 686 stanovnika, što u odnosu na 1991. godinu broj stanovnika smanjen za 19,7 % . Površina Srednjobosanske županije iznosi 3199 km² i jedna je od najvećih županija u Federaciji Bosne i Hercegovine. Srednjobosanska županija dijeli granicu sa makro regijama u Bosni i Hercegovini. Južni dio županije graniči sa Hercegovačko - neretvanskom županijom koja nakon rata ima najveći gospodarski razvoj u Bosni i Hercegovini. Istočni dio Županije graniči sa Zeničko – dobojskom i Sarajevskom županijom, odnosno glavnim gradom Bosne i Hercegovine, dok na sjeveru Županija graniči se upravnim središtem Republike Srpske, Banja Lukom. Iz toga možemo vidjeti da Srednjobosanska županija ima velik geostrateški i prometnogeografski značaj u Bosni i Hercegovini. Županija je izrazito brdsko - planinsko područje sačinjeno od: dolinsko - kotlinskih dijelova Lašve, Vrbasa i Fojnice te planinskih dijelova s nadmorskom visinom i do 2.110 metara.

Područje Srednje Bosne administrativno je uređeno kao Srednjobosanska županija, koji obuhvaća 12 općina: Travnik, Novi Travnik, Vitez, Jajce, Donji Vakuf, Gornji Vakuf, Bugojno, Dobretići, Busovača, Fojnica, Kiseljak i Kreševo.

Tab. 1 : Broj stanovnika i površina u km² po općinama

Općina	Broj stanovnika	Površina u km ²
Bugojno	34 559	366 km ²
Busovača	18 488	158 km ²
Dobretići	2 041	58 km ²
Donji Vakuf	14 739	347 km ²
Fojnica	13 047	380 km ²
Gornji Vakuf - Uskoplje	22 304	402 km ²
Jajce	30 758	350 km ²
Kiseljak	21 919	165 km ²
Kreševo	5 638	149 km ²
Novi Travnik	25 107	232 km ²
Travnik	57 543	529 km ²
Vitez	27 006	159 km ²

Izvor : Federalni zavod za statistiku <http://fzs.ba/index.php/2016/05/22/srednjobosanski-kanton-u-brojkama/>, 2016.

² Popis stanovništva je napravljen 2011. godine, preeliminarni rezultati su izašli 2013.godine, dok konačni popis još uvijek nije objavljen.

Posmatrajući veličinu i broj stanovnika općina koje su u sastavu Županije (Tab. 1.), najveći udio u površini ima općina Travnik, dok je površinom najmanja općina Dobretići. Kada je riječ o broju stanovnika, općina Travnik se ponovo nalazi na prvom mjestu u Županiji, a slijede je Bugojno, Jajce, Vitez, Novi Travnik i drugi.

1.2. Dosadašnja istraživanja

U geografskoj literaturi malo je radova kojima je područje istraživanja bio regionalni razvoj u Bosni i Hercegovini. Do sada nije objavljen rad koji se bavio mogućnostima regionalnog razvoja Srednjobosanske županije. O regionalnom razvoju u Bosni i Hercegovini pisala su dva autora J. Osmanković i I. Bošnjović. Iako je I. Bošnjović objavio znanstvene članke i knjige kojima se dotiče regionalizacija i gospodarski razvoj, kao npr. Regionalizacija i centri društvenog – ekonomskog razvoja (1969.) i Regionalizacija u Bosni i Hercegovini (1992.) prvi put spominje regionalni razvoj u znanstvenom članku Regionalni razvoj BiH. Prilog za Strategiju razvoja (1996.). Nakon Domovinskog rata najveći doprinos dala je J. Osmanković koja je napisala kao što su Teorija i politika regionalnog razvoja (2003.), Strategija regionalnog razvoja BiH u procesu pristupanja Europskoj uniji (2006.), Regionalizacija i regionalni razvoj BiH u poslijeratnom periodu (2008.) i niz drugih znanstvenih radova o regionalnom razvoju. Od povijesne literature ističu se : Jajce grad – prilog povijesti posljednje bosanske prijestolnice od B. Ljubeza (2009.) i Povijest Bugojna od M. Bušatlija (1983). Od ostalih istraživanja izdvajaju se diplomski rad S. Tomić Obnovljivi izvori energije u Bosni i Hercegovini (2017.), od S. Muse Razmještaj naselja u Bosni i Hercegovini i V. Stefanović Ekološko – vegetacijska rejonizacija Bosne i Hercegovine (1983.)

1.3. Ciljevi, zadaci i hipoteze

Cilj istraživanja ovoga diplomskog rada je uočiti i prepoznati probleme s kojima se suočava Srednjobosanska županija, te po dobivenim saznanjima pronaći mogućnosti za održivi regionalni razvoj Županije i potvrditi ili odbaciti navedene hipoteze. U skladu sa ciljem istraživanja bit će razmotreni prostorni i demografski čimbenici, prometnogeografski položaj i gospodarski razvoj kao preduvjet za buduće kvalitetno i održivo upravljanje tog područja.

Na temelju postavljenih zadataka istraživanja, predmeta istraživanja i dosadašnjih istraživanja mogu se postaviti određene hipoteze :

H1 : Nedovoljna povezanost unutar Županije i nepovezanost sa važnim prometnim pravcima povećava regionalne razlike unutar Federacije.

H2 : Srednjobosanska županija posjeduje ogroman prostorni potencijal za gospodarski razvoj.

H3 : Iseljavanje stanovništva i depopulacija znatno utječu na lošu gospodarsku sliku Srednjobosanske županije.

H4 : Virovitičko – podravska i Srednjobosanska županija imaju slične društvene, gospodarske i demografske probleme u kojima jasno zaostaju za prosjekom Republike Hrvatske, odnosno Bosne i Hercegovine.

H5 : Smanjenje regionalnih razlika unutar županija u Bosni i Hercegovni potiče se projektima i mjerama koje su u skladu sa održivim razvojem.

2. TEORIJSKO - METODOLOŠKI PRISTUP

2.1. Regionalni razvoj

Regionalni razvoj izrazito je multidisciplinarno područje, a obuhvat mu se djelomično preklapa s većinom sektorskih politika. Istodobno, institucije odgovorne za politiku regionalnog razvoja definirane su na različitim teritorijalnim razinama. Podaci potrebni za

praćenje regionalnog razvoja, dionici zainteresirani za definiranje ciljeva regionalnog razvoja, sektorski projekti koji će omogućiti ili otežati postizanje tih ciljeva nalaze se u različitim tijelima na regionalnoj i lokalnoj razini.

Definicija regionalnog razvoja se od početka temeljila na upravnom i teritorijalnom principu po kojemu se provodila politika solidarnosti i pomoći u razvoju nedovoljno razvijenim upravno teritorijalnim jedinicama. Modeli i definicije izradili su različiti autori i zakoni država diljem Europske unije među njima je Aleksandar Bogunović koji postavlja definiciju. “Regionalni razvoj je dinamičan proces koji rezultira transformacijom i unaprijeđivanjem regionalnih struktura s ciljem stvaranja mogućnosti na ekonomskom, društvenom i političkom planu za razvoj svake regije i svih regija zajedno” (Bogunović 1991.). Republika Hrvatska je donijela zakon koji će pridonijeti društveno - gospodarskom razvoju, u skladu sa načelima održivog razvoja, stvaranjem uvjeta koji će omogućiti jačanje konkuretnosti i realizaciju razvojnih potencijala. Prema zakonu Republike Hrvatske “regionalni razvoj je dugoročni proces unapređenja održivog gospodarskog i društvenog razvoja nekog područja koji se ostvaruje kroz prepoznavanje, poticanje i upravljanje razvojnim potencijalom tog područja” (URL 2). Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj je međunarodna ekonomska organizacija koja analizira regionalni razvoj u zemljama članica te organizacije. Prema OECD, “regionalni razvoj je širok pojam, ali se može smatrati općim naporima za smanjenje regionalnih razlika podržavajući gospodarske aktivnosti u regijama” (URL 3). Većina definicija su postavljene na sličan način, a to je prepoznavanje vlastitih potencijala, pružanje podrške regijama koji su slabo razvijene i sve više se stavlja naglasak na održivi razvoj. Problem regionalnog razvoja ukazuje i domaći autori poput V.Rogića koji smatra „geografski regionalni koncept proizlazi iz samog predmeta geografskog proučavanja, tj. kompleksnog prostora zemljišne površine i osnove geografske naučne metodologije“ (Rogić 1963.) Geografski regionalni koncept prema Rogiću trebao bi se temeljiti na spoznaji objektivnog postojanja prostornih jedinki koji su rezultat različitih kombinacija transformirane prirodne osnove.

Nakon rata u kojem je Bosna i Hercegovina postala samostalna država, u prvi plan se razvijala nacionalna strategija, odnosno razvoj industrije, prometne infrastrukture i dr., umjesto regionalnog razvoja. To je dovelo do brzog rasta navedenih makrocentara. Osim nacionalne strategije i drugi problemi su usporavali regionalni razvoj, to se odnosi na nedostatak obrazovnog kadra, nedovoljna razvijenost institucija, slaba politička potpora i dr. (Friedmann, Weaver 1979.).

Na primjeru Srednjobosanske županije možemo vidjeti polarizirani razvoj, naručito Friedmannov koncept centar - periferija. Pojava centar - periferija u prostoru dolazi do migracija iz periferije prema centru. Na primjeru Županije dolazi do kretanja mladih ljudi u centar zbog studiranja ili zaposlenja, što dovodi do promjene u dobnoj strukturi i gospodarstva između centra i periferije. Periferija postaje nepopularna za investicije, što uzrokuje usporavanje rasta ili propadanje periferije. Ovi procesi dovode do još većih razlika između jezgre i periferije u investicijskom potencijalu i povratu investicija.

Bosna i Hercegovina nije još prepoznala važnost regionalnog razvoja koja bi se osigurala dodatna sredstva za budžet općina i gradova te još uvijek nema postavljenu definiciju regionalnog razvoja na državnoj u županijskoj razini kao njezine susjedne države. U prošlosti, politika regionalnog razvoja nastojala je postići ove ciljeve putem velikog razvoja infrastrukture i privlačenjem unutarnjih ulaganja. Prošle politike nisu uspjele značajno smanjiti regionalne nejednakosti i nisu bile u mogućnosti pomoći pojedinim regijama koje zaostaju u razvitku. Rezultat je nedovoljno iskorišteni gospodarski potencijal i oslabljena društvena kohezija.

2.2. Metodologija

U svrhu dokazivanja definiranih problema i postavljenih ciljeva te hipoteze istraživanja, u radu je korišteno nekoliko skupina metoda. Prije svega, metoda prikupljanja podataka koja obuhvaća pregled dostupne literature, statistički podaci i kartografski sadržaj. Statistički podaci iz publikacija Agencije za statistiku u Bosni i Hercegovini i Državni zavod za statistiku temeljni su prikaz za prikaz demografskih i gospodarskih obilježja. U samoj izradi korištene su opće znanstvene metode : metode analize i sinteze u kojemu smo pokušali pobliže prikazati i analizirati probleme i mogućnosti regionalnog razvoja, metoda komparacije u kojemu smo uzeli nekoliko različitih indikatora i usporedili dvije županije (Srednjobosanska županija i Virovitičko - podravska) iz dvije različitih država sličnih karakteristika. Osim navedenih metoda koristili smo i deskriptivnu metodu, induktivna i deduktivna metodu, povijesna metoda, statistička metoda te tablično i grafičko prikazivanje statističkih podataka.

2.3. Administrativna podjela u Bosni i Hercegovni

Regionalizacija tijekom povijesti u Bosni i Hercegovini se mijenjala izmjenom država ili monarhija kojima je pripadala. Od stvaranja Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije do početka Domovinskog rata, regionalizacija u Bosni i Hercegovini može se svrstati u tri skupine : znanstveno utemeljene regionalizacije, vojno - politička regionalizacija i administrativna regionalizacija. Predstavnik znanstveno utemeljene regionalizacije je Hadžimerović koju svoju regionalizaciju gleda kao skup migracijskih kretanja stanovništva i kao proces regionalnog razvoja. Regionalizaciju Bosne i Hercegovine dijeli na tri prioritetne zone uz tri rijeke : Neretva, središnji dio rijeke Bosne i Posavinu sa dolinom rijeke Une. Na ovim područjima nalazi se velik broj stanovništva, industrija i sirovina. Drugi znanstvenik koji je predložio regionalizaciju je Bošnjović koji je podijelio Bosnu i Hercegovinu na četiri makroregije u kojem bi broj stanovnika jedne makroregije bio između sedamsto tisuća i milijun stanovnika. Prema autoru makroregije su : makroregija Bosanska Krajina (Banja Luka, Prijedor, Bihać, Jajce i Drvar), makroregija sjeveroistočna Bosna (Tuzla, Brčko, Doboj i Zvornik), makroregija Sarajevsko - zenička (Sarajevo, Zenica i Goražde) i makroregija Hercegovina (Mostar, Livno, Konjic i Trebinje) (Bošnjović 1969). Tijekom 1991 - 1995. u Bosni i Hercegovini su bili specifični uvjeti za regionalizaciju. Sukladno s uvjetima naglasak je na djelotvornosti i efikasnosti regionalizacije ali i na tome da se “ne remeti zajednički život naroda i narodnosti u Bosni i Hercegovini i da se ne ometa društveno - ekonomski razvoj već da se i jedno i drugo podstiče i ubrzava“ (Bošnjović 1992). Regionalizacija je navećim dijelom bila vojno - politička. Dva autora Vence - Owen predložili su dva plana regionalizacije. Prvi plan je podjela Bosne i Hercegovine na deset područja, po kojem bi po tri područja pripadala svakom konstitutivnom narodu, dok bi glavni grad Sarajevo imao poseban status. Drugi plan je podjela na tri konstitutivne republike osim Sarajeva koji bi imao poseban status. Određivanje regije i načela regionalizacije u ekonomskoj teoriji i ekonomskoj politici pitanje je od strateškog značenja. To potvrđuje i bosanskohercegovačko iskustvo i pristup međunarodne zajednice na regionalnom razvoju i formiranju regija u Bosni i Hercegovini.

Danas u Bosni i Hercegovini vrijedi podjela prema Daytonskom sporazumu³, u kojem su glavni kriterij podjele bili vojni, politički i nacionalni, dok se ekonomski, prostorni, ekonomski i drugi čimbenici nisu uzeli u obzir. Bosna i Hercegovina danas je podjeljena na dva entiteta (Republika Srpska i Federacija Bosne i Hercegovine) i distrikt Brčko koji je

³ Opći okvirni sporazum za mir i o uređenju Bosne i Hercegovine 1995.godine

kondominij dvaju entiteta. Oba entiteta imaju veliku autonomiju odnosno imaju parlament, vladu, pravosuđe i predsjednika⁴. Federacija Bosne i Hercegovine podjeljena je na deset županija/kantona : Unsko - Sanska županija, Srednjobosanska županija, Zapadnohercegovačka županija, Hercegovačko - neretvatska županija, Sarajevska županija, Zeničko - dobojska županija, Posavska županija, Tuzlanska županija i županija broj 10⁵.

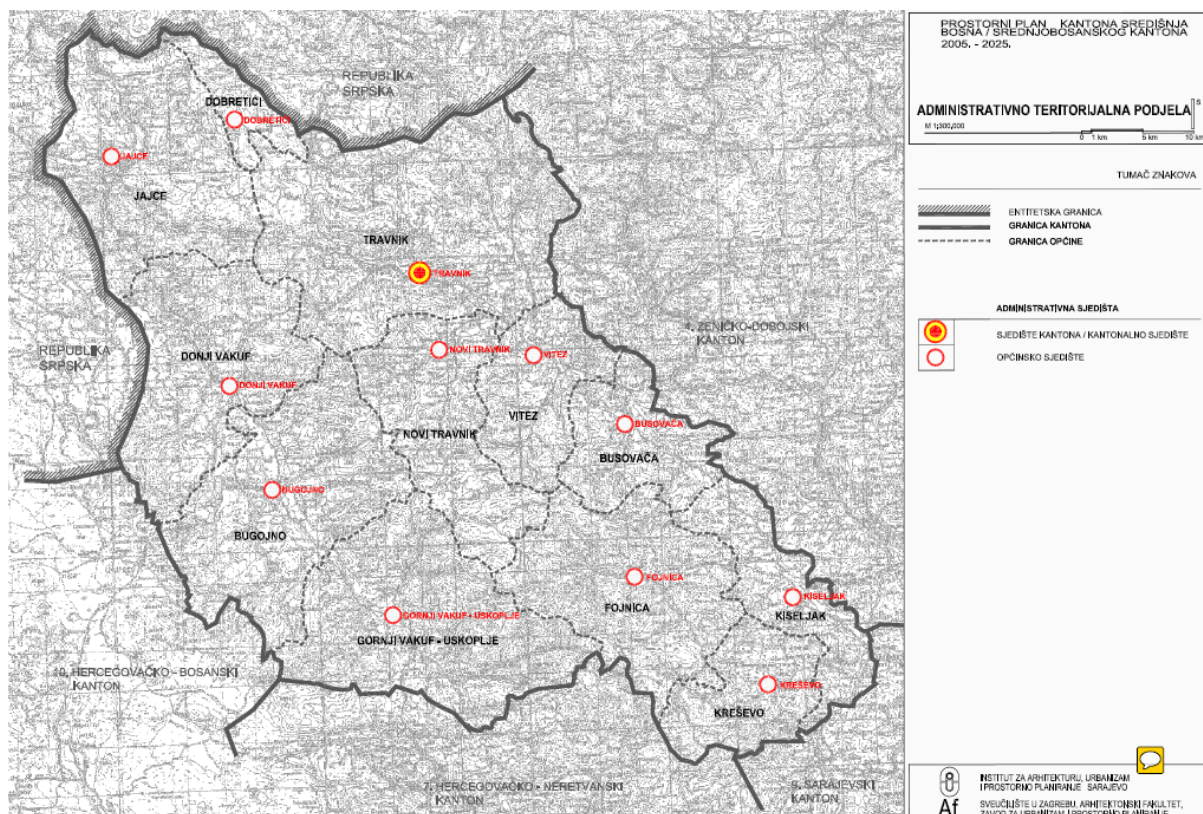
3. PROSTORNA OBILJEŽJA SREDNJOBOSANSKE ŽUPANIJE

3.1. Geografski položaj

U razvoju određenog područja kojega istražujemo važni su čimbenici geografski položaj i fizičke karakteristike. U nizu elemenata koje determiniraju značajke nekog prostora posebno se ističe važnost geografskog položaja. On predstavlja značajan čimbenik u razvitku županije. U Središnjem dijelu Bosne i Hercegovine nalazi se Srednjobosanska. Na sjeveru graniči sa Republikom Srpskom, na zapadu graniči Livanjskom županijom, na jugu sa Hercegovačko - neretvanskom, na istoku sa Zeničko - dobojskom te jugoistočnu granicu dijeli sa Sarajevskom županijom. Srednjobosanska županija nalazi se između Zenice, Banja Luke, Livna, Mostara i Sarajeva koji su gospodarski značajnija središta u Bosni i Hercegovini. Najveće rijeke u su Lašva i Vrbas koje sa svojim tokovima određuju prometnost u svim pravcima. Središnji geografski položaj Srednjobosanske županije povezuje tranzitne pravce sjeverozapad - jugoistok (Bihać – Travnik – Sarajevo - Goražde) i sjeveroistok - jugozapad (Tuzla - Zenica - Travnik - Bugojno - Mostar i Bugojno - Livno - Split). U blizini naselja Kaonik, na istočnom dijelu Županije, prolazi koridor Vc.

⁴ U Federaciji Bosne i Hercegovine je predsjedništvo koje ima tri člana za sva tri konstitutivna naroda

⁵ Livanjska županija

Sl. 2 : Administrativno – teritorijalna podjela Srednjobosanske županije ; Izvor : Prostorni plan središnje Bosne 2005 - 2025

3.2. Prirodno - geografska obilježja

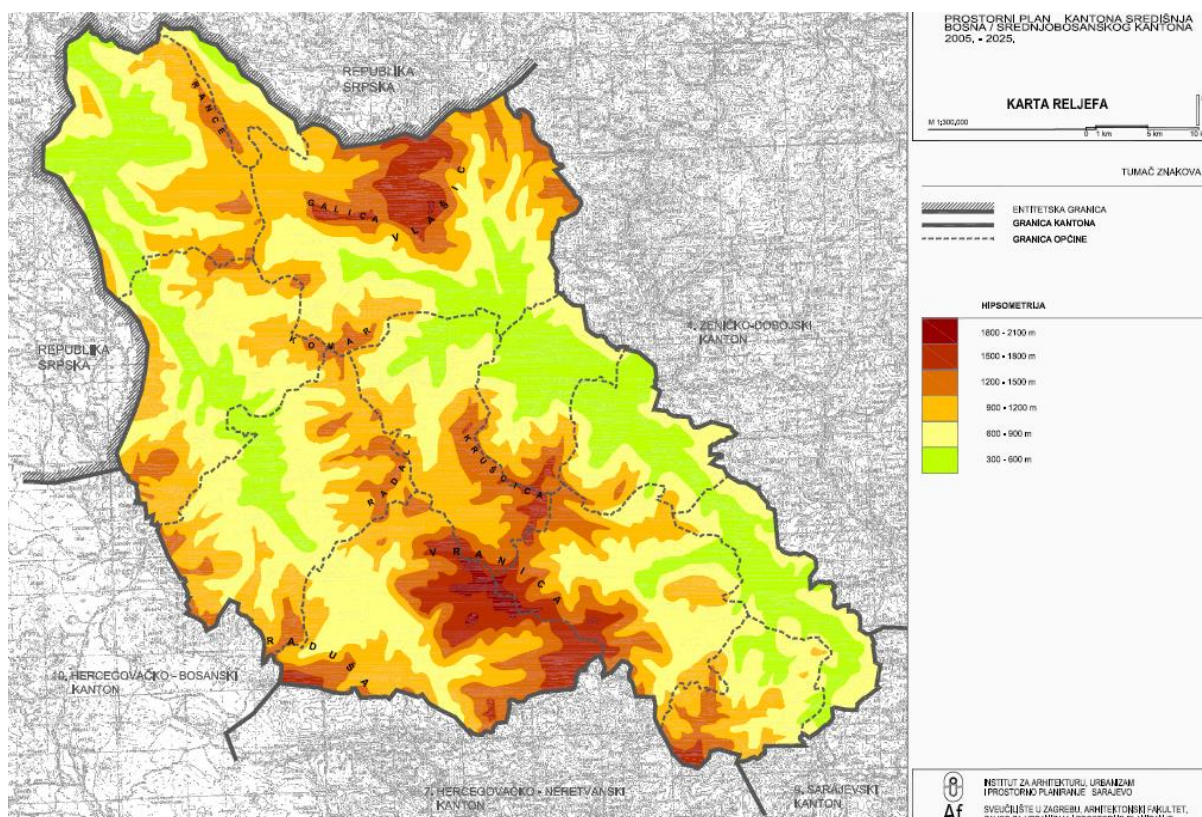
Područje Srednjobosanske županije je mozaičko zbog svoje orografnе razvijenosti, vertikalne raščlanjenosti i različite eksponiranosti. Morfološku strukturu sačinjavaju jasno identificirane dvije osnovne cjeline: dolinsko - kotlinski dijelovi Lašve, Vrbasa i Fojnice i planinski koji se prepliću i uklapaju jedni u druge. Fluvijalni reljef izražen je mrežom riječnih dolina, različitih dimenzija i morfološkog sklopa. Pored doline Vrbasa i Lašve, tu su još morfološki raznovrsne i izdiferencirane doline njihovih pritoka, kao i doline Fojnice i Ugara. Dolinsko - kotlinske dijelove karakteriziraju tri doline : Skopaljska dolina, Lašvanska dolina i Lepenička. Skopaljska dolina prostire se uz rijeku Vrbas od Dobrošina kod Gornjeg Vakufa - Uskoplje preko Bugojna do Donjeg Vakufa. Lašvanska dolina prostire se uz rijeku Lašvu, a obuhvaća Travnik, Novi Travnik, Nova Bila, Vitez, dok je šire Fojničko područje u Lepeničkoj dolini. Hipsometrijska struktura Srednjobosanske županije obuhvaća skoro sve visinske pojaseve, a zastupljenost visinskih pojaseva je neujednačena.

Tab. 2 : Visinska struktura u Županiji

Red. br.	Visinska struktura (m.n.v.)	Površina (km ²)	Udjel u površini
1.	200 - 500	155 km ²	4,9%
2.	500 - 1000	1.765 km ²	55,3%
3.	1000 - 1500	1.046 km ²	32,8%
4.	1500 - 2000	218 km ²	6,8%
5.	preko 2000	5 km ²	0,2%
	Ukupno	3.189 km ²	100%

Izvor : Prostorni plan općina

Dominantno učešće imaju nadmorske visine od 500 - 1000 m, što pokazuje da je područje Srednjobosanske županije na većim nadmorskim visinama od 500 m. Prema tablici vidimo da brdsko - planinsko područje obuhvaća 55,3% teritorija. Značajnija planinska područja su Vlašić (Travnik), Galica (Travnik), Kruščica (Vitez), Komar (Donji Vakuf), Vranica (Gornji Vakuf - Uskoplje), Raduša (Gornji Vakuf - Uskoplje), Kalin (Bugojno) i Radovan (Bugojno).

Sl. 3 : Karta reljefa Srednjobosanske županije,

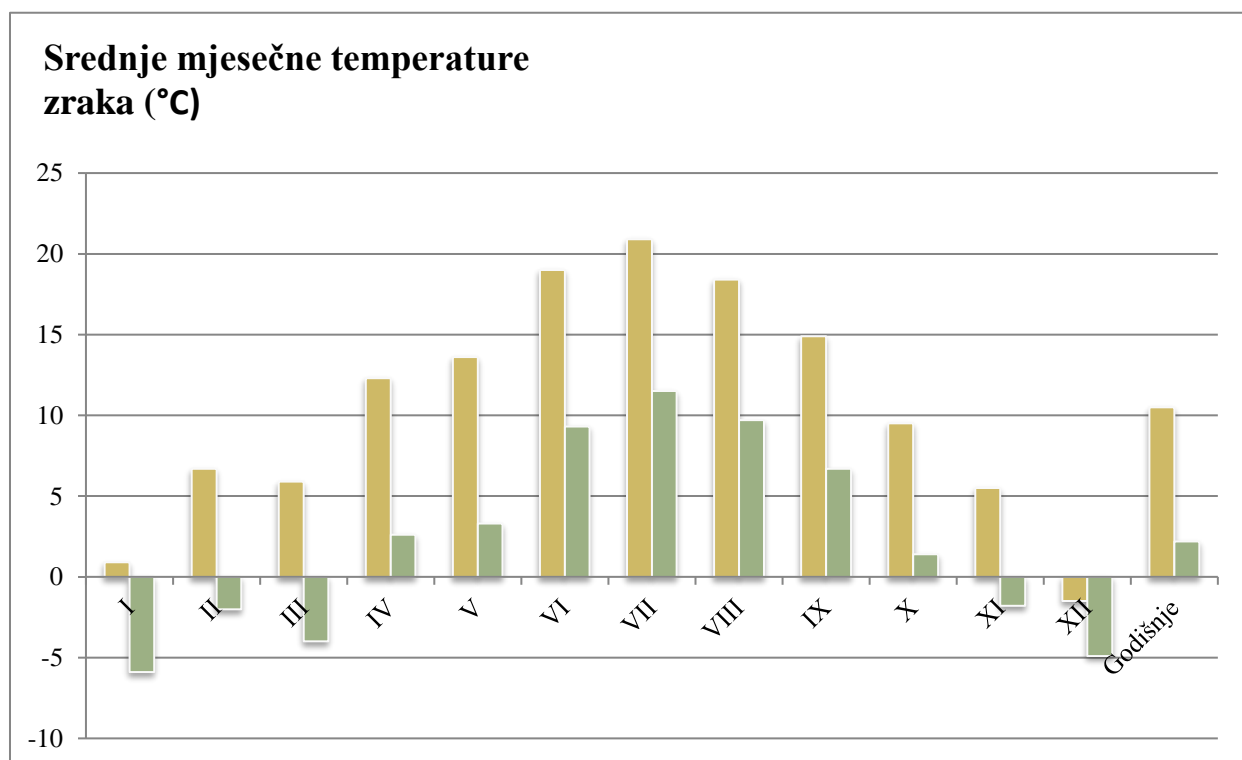
Izvor : Prostorni plan središnje Bosne 2005 - 2025

U pogledu gromorfologije i geološke građe izdvajaju se aluvijalni ravni Vrbasa, te deluvijalnim terasama, kao i uzdignutim brežuljkastim reljefno tercijarnih sedimenata, koji su često prekrivenim vapnenačkim lesom. Od tala prevladava pseudoglej i distrični kambisol na tercijarnim sedimentima, a manje su zastupljene kombinacije eugleja i semigleja, samostalni areali fluvisola, pelosola. Ova tla su nepovoljnih svojstava, posebno vodno - fizičkih zbog teškog sastava i suvišnog vlaženja. Nešto povoljnija tla koja pripadaju tipu distričnog kambisola a ona se javljaju češće na većim nagibima i manjim površinama (Stefanović 1983).

Na istočnoj granici Županije su brežuljkaste terene doline Bosne, između Sarajeva i Zenice i u blizini Travnika, zauzimaju šume kitnjaka i običnog graba, a izvan ovih područja sporadično su zastupljene. Šume kitnjaka alterniraju u toplim, a bukve na hladnijim položajima. Ostaci šuma Lužnjaka i običnog graba nalaze se disperzno u dolinskim i piterasnim položajima. Na krečnjačko - dolomitnim pribojima zastupljene su termofilne fitocenoze bukve i gluhaca i šume hrastova i crnog graba, šume bijelog graba. Riječne doline i

diluvijalne terase (područje Vrbasa i Lašve) pripadaju šumi lužnjaka i običnog graba a recetni fluviosoli predstavljaju staništa vrba i topola (Balian 2016).

Srednjobosanska županija nalazi se pod utjecajem planinsko - kontinentalne klime. Na području Srednjobosanske županije nalaze se tri meteorološke stanice :MS Bugojno, MS Jajce i MS Vlačić. Bugojno je smješteno u Skopaljskoj dolini i nalazi se na 529 metara nadmorske visine te mu je srednja godišnja temperatura zraka u 2016. godini iznosila 10,7°C, za razliku od planine Vlačić čiji se najveći vrh iznosi 1933 metara nadmorske visine i čija srednja godišnja temperatura zraka iznosi 2,2°C. Maksimalna temperatura zraka u 2016.godini u Bugojnu zabilježena je u srpnju 36°C, a na Vlačiću 19,6°C, dok je minimalna temperatura zraka u Bugojnu iznosila -16,5 u siječnju, dok je na Vlačiću u 18,9°C (URL 4).

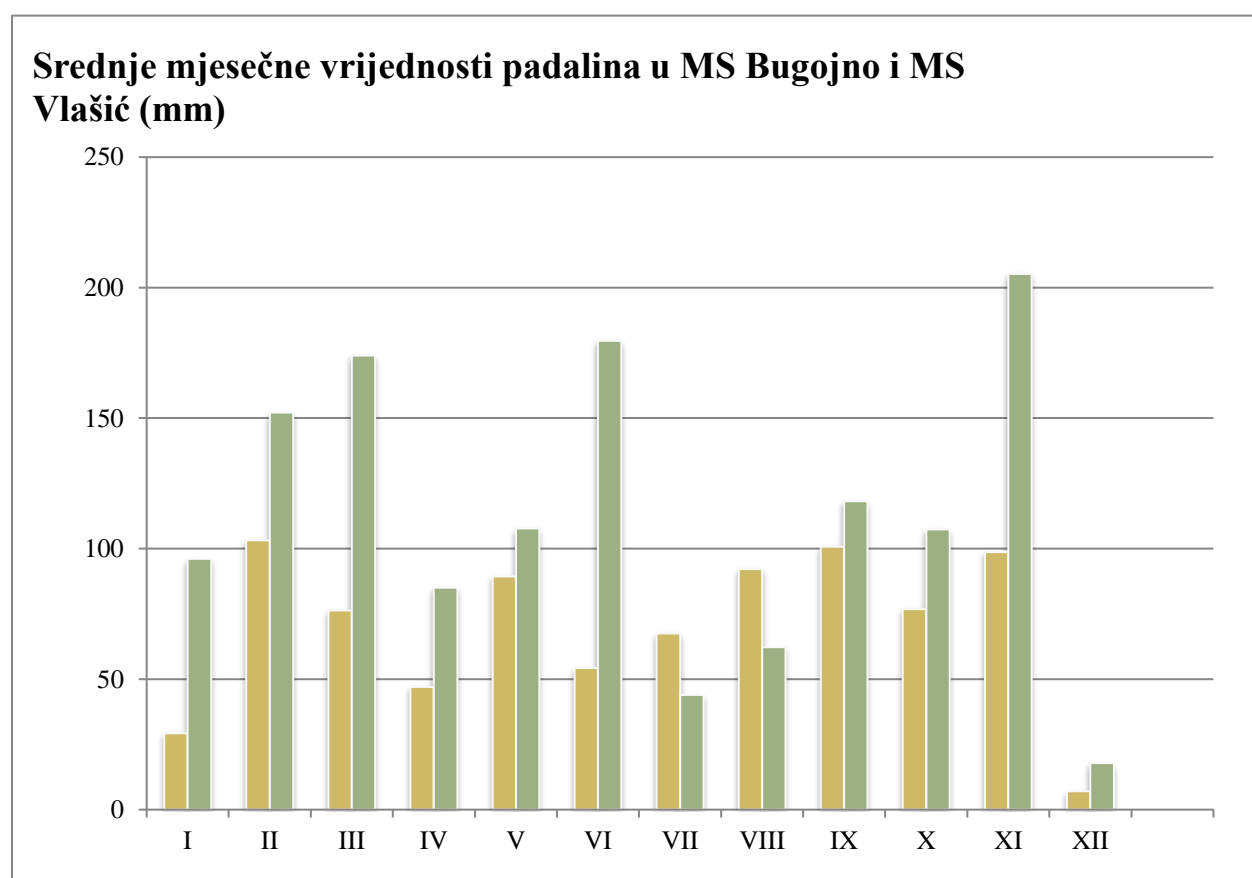

Sl. 4 : Srednje mjesečne vrijednosti temperature zraka u MS Bugojno i Vlačić

Izvor : <http://meteo.hr/> , <https://www.fhmzbih.gov.ba/>

Na osnovu prikazane grafičkog prikaza može se zaključiti da su u ovom području ljeta topla, a zime hladne, zbog čega su godišnje promjene velike što je utjecaj planinsko - kontinentalne klime.

Ukupne godišnje padavine su relativno niske i kreću se između 842,3 u Bugojnu dok je na planini Vlašić znatno veći 1350,8 mm, iz čega vidimo da na planinama ima više padalina. Međutim, iako su količine padavina male, može se reći da ih ovo područje ima dovoljno, s obzirom da su one u toku godine dosta ravnomjerno raspoređene. Maksimalne padavine su u jesen. Pored glavnog maksimuma u jesen, javlja se i jedan sekundarni maksimum u zimu. Prema Langovom kišnom faktoru iznosi 78,78 što nam ukazuje da Bugojno ima semihumidnu klimu, a kišni faktor za Vlašić iznosi 616 što upućuje na perihumidnu klimu (URL 5).

Sl. 5 : Srednje mjesečne vrijednosti padalina u MS Bugojno i MS Vlašić

Izvor : <http://meteo.hr/> , <https://www.fhmzbih.gov.ba/>

Prema podacima za Federalnog hidrometeorološkog zavoda za Bosnu i Hercegovinu na području Srednjobosanske županije postoje velike varijacije u količini snijega na planinama i na nižim predjelima. Na planini Vlašić snijeg se pojavljuje tijekom većeg dijela godine od listopada do svibnja, dok u Bugojnu se pojavljuje od prosinca do ožujka.

3.3. Povijesno – geografski razvoj

Bosna i Hercegovina je uvijek bila pod vlašću pojedine države, monarhije ili carstva. Razlog tome je položaj Bosne i Hercegovine koja je uvijek bila poveznica između srednje Europe i jugoistočne Europe i dalje prema Aziji. U doba rimskog carstva brojne su ceste prolazile kroz Bosnu i Hercegovinu, dok je jedna prolazila kroz Srednjobosansku županiju. Kolska cesta koja je prolazila kroz područje današnje Županije, spajala je sjevernu Bosnu i Salonu⁶. Cesta se koristila za transport prirodnih resursa sa travničkih područja. Prvi zapisi o Županiji datiraju iz srednjeg vijeka. U Hrvatsko – Ugarskoj državi, Jajce se spominje prvi put 1396. godine u pisanim dokumentima Hrvoja Vukčića (Ljubeza 2009.), dok se Travnik spominje u pismu bosnanskog kralja Tvrtka I. namjenjen Hrvoji Vukčiću 1380. godine. Izgradnjom tvrđava u navedenim gradovima, Travnik i Jajce doživjeli su gospodarski razvoj i postali su kulturno i trgovinsko središte šireg područja. U XV. stoljeća Jajce postaje prijestolnica bosanskog kraljestva sve do dolaska Osmanlijskog carstva na područje današnje Županije.

Dolazak Osmanlijskog carstva 1463. godine područje Jajca i Travnika gube na važnosti i samim time gradovi su demografski i gospodarski znatno oslabili. Osim brojnih borbi između Austro – Ugarskog carstva i Osmanlijskog carstva, područje Srednjobosanske županije nije imao važnosti sve do kraja XVII. stoljeća kada je austrogarski princ spalio Sarajevo. Tadašnji bosanski vezir Halil – paša Čoso prenio je vezirsku stolicu iz Sarajeva u Travnik 1699. godine. Razdoblje od idućih 150 godina gospodarski je važno za ovo područje. Travnik je postao trgovačko središte u bosanskom pašaluku, područje se demografski razvijalo, izgrađena su brojna naselja (Donji Vakuf, Turbe, Odžak). Travnik je bio prijestolnica 77 vezira koji su upravljali bosanskim pašalukom od 1699. – 1850. godine. Osmansko razdoblje ostavilo je brojne spomenike i znamenitosti na području čitave Županije (Bušatlija 1983.). Brojni unutrašnji sukobi i križarski ratovi rezultirali su okupacijom Austro – Ugarske, a 1908. godine proglasili su aneksiju nad Bosnom i Hercegovinom. Austro – ugarska država imala je pozitivan utjecaj na čitavu Bosnu i Hercegovinu, kao npr. proveden je prvi popis stanovništva, izgrađena je cestovna i komunalna infrastruktura, u Sarajevu je izgrađena prva tramvajska pruga u Europi, promjene u obrazovnom sustavu i dr. dok je na području Županije otvorena Gimnazija u sastavu Katoličkog Školskog Centra Travnik i

⁶ Salona – rimski naziv za današnji grad Solin

sagrađena je željeznica Travnik – Bugojno. Razdoblje Austro – Ugarske vladavine trajalo je do 1918. godine.

Raspadom Austro – Ugarske nakon I. svjetskog rata područje Bosne i Hercegovine je pod Kraljevinom Slovenaca, Hrvata i Srba (Kraljevina SHS), koja je od 1929. godine promijenila u ime Kraljevina Jugoslavija. Za vrijeme Kraljevine Jugoslavije došlo je do stagnacije u razvoju Srednjobosanske županije. Poljoprivreda, stočarstvo i trgovina su glavne djelatosti u Županiji. Kraljevina Jugoslavija postojala je sve do II. svjetskog rata. Tijekom ratnih neprilika u Jajcu je zasjedao AVNOJ⁷ 1943. godine u kojem je rođena Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ). SFRJ se sastojala od šest federativnih jedinica među kojima je i bila Socijalistička Republika Bosna i Hercegovina koja je po geografskom području bila središnja republika, a područje današnje Srednjobosanske županije je iznimno važno strateško područje za SFRJ. Županija je po reljefnom karakteru brdovito područje, odnosno „zaštićeno“ od napada i bogato prirodnim resursima (šume, rijeke, ugljen, željezo i dr.) te je bila predodređena za vojnu i tešku industriju. Za vrijeme SFRJ Županija je postala kulturni i industrijski centar. Okosnica razvoja činila je metaloprerađivačka, elektronska, vojna, kožarska, tekstilna, građevinska i dr industrije. Gospodarstvo županije je u dobroj mjeri bilo uključeno u svjetsko tržište. Također izgradnjom MNK Bratstvo u blizini Ravnog Rostova nastao je i grad Novi Travnik.

3.4. Prometna infrastruktura

Prometna infrastruktura je instrument regionalnog razvoja koja pokreće razmjenu dobara i zbog toga se smatra izuzetno važnom za socijalni i ekonomski rast. Tragovi prvih naselja sežu u daleku prošlost kada su Kelti i Iliri imali interesa za područje Lašvanske doline. Oni su uvidjeli bogastvo resursa ovoga područja, a dolaskom Rimljana na području Srednjobosanske županije počela je izgradnja prvih cesta. Kroz Lašvansku dolinu napravljena je velika kolska cesta od Salone za gornju Bosnu. Pronađeni ostaci željezne troske ukazuju na intenzivnu eksploataciju željezne rude. Jedan od bogatijih rudnika zlata nalazio se u dolini Lašve, o čemu svjedoče mnogobrojne gomile pijeska koje stoje uz riječne obale. Dolaskom Osmanlija grad Travnik počinje se razvijati kao zanatski i trgovački centar te je 1699. godine

⁷ AVNOJ – Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije

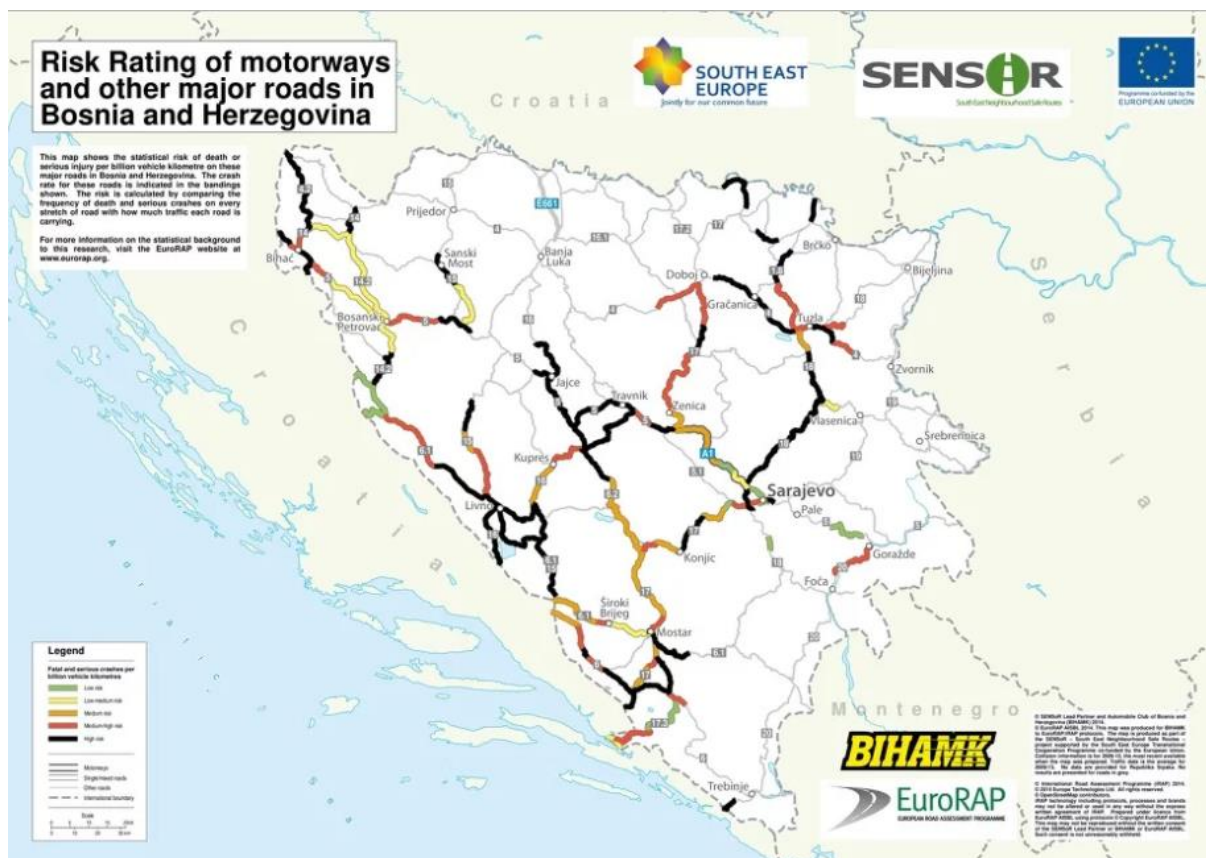
proglašen vezirskim gradom⁸ za područje današnje Bosne i Hercegovine. Nakon odlaska Osmanlija, područje Bosne i Hercegovine zauzima Austro - Ugarska, koja je krenula sa izgradnjom uskotračne željeznice 1895. godine. Željeznica je trebala spojiti Sarajevo kroz Lašvansku dolinu i dolinu Vrbasa sve do Aržana (Split) te se jedan krak izdvojio kod Donjeg Vakufa vodi do Banja Luke. Od 1895. – 1914. otvorena je pruga Travnik - Donji Vakuf - Bugojno gdje je savladan prijevoj Komar nagiba 45°. Izgradnjom ove pruge uprava Austro - Ugarske je smatrala da će se ovo područje gospodarski razviti ali su ratne neprilike zaustavile daljnji razvoj. Raspadom Austro - Ugarske upravljanje željezničkim prugama preuzimaju Državne željeznice Kraljevina Slovenaca Hrvata i Srba (Kraljevina SHS). Za vrijeme Kraljevine SHS izgrađene su dionice Nova Bila - Trenice i Bugojno - Gornji Vakuf - Uskoplje. Razvojem cestovnog prometa postupno se ukida željeznički promet, a 1972. godine pruga je potpuno ukinuta. Krajem 20. stoljeća, mogućnost razvoja prometne infrastrukture znatno su zaustavile ratne neprilike koje su oštetile većinu cestovne, željezničke i zračne infrastrukture u Bosni i Hercegovini. Nositelj unutrašnje prometne povezanosti u Bosni i Hercegovini ali i u Srednjobosanskoj županiji je cestovni promet. Prema zakonu, ceste mogu biti autoceste, brze ceste, magistralne, regionalne i lokalne. Stanje cestovnog prometa u Bosni i Hercegovini variraju. Glavnu cestovnu okosnicu u Županiji čine :

- E 661 Lašva - Travnik - Banja Luka
- E 761 Lašva - Travnik - Jajce - Bihać

Prema mreži TEN - T koridora Vc⁹ i prema makrocentrima nalaze se brze ceste i autoceste koje su nove ili obnovljene, dok na dijelovima kao što je Srednjobosanska županija prevladavaju magistralne, regionalne i lokalne ceste koje su u lošem stanju, dok autocesta i brzih cesta u ovom području nema iako postoji interes da se izgradi brza cesta Jajce –Nević Polje i Nević Polje - Lašva, ali do toga još nije došlo. Ovim projektom bi se područje Srednjobosanske županije povezalo sa koridorom Vc. Studija koju je napravila BIHAMK pokazuje nam da Bosna i Hercegovina ima najopasniju mrežu puteva u Europi, odnosno ima najviše tzv. „crnih točki“ (2017).

⁸ Vezirski grad – glavni grad pokrajine ili države u Osmanlijskom carstvu

⁹Koridor V pruža se u smjeru (Istok-Zapad) Venecija - Kijev. Ogranak C, odvaja se u Budimpešti i kroz Osijek, Sarajeva ide sve do Ploča.

Sl. 6 : Crne točke u Bosni i Hercegovini ; Izvor <http://bihamk.ba/>

3.5. Naselja

U agrarnom su društvu gradovi maleni i nema velikih razlika između naselja. S pojavom manufaktura i s razvojem industrije naselja se znatnije raslojavaju, i to tako da sve manji broj naselja postaje sve veći, dok sve veći broj naselja stagnira i odumire (Stiperski 1990.). Intenzivni procesi industrijalizacije, deagrarizacije i urbanizacije u Bosni i Hercegovini i Srednjobosanskoj županiji odvijali su se nakon drugog svjetskog rata pa sve do 1992. godine.. Urbanizirano stanovništvo od drugog svjetskog rata ima dosta visoke stope rasta. Dostignuta razina urbaniziranosti 1991. godine (URL) po kojem se kao urbanizirano stanovništvo uzimaju stanovnici naselja većih od 2000 stanovnika od 31,5% pokazuje da se radi o niskom stupnju urbaniziranosti koji znatno zaostaje za prosjekom Bosne i Hercegovine (49,5%) a naročito zemljama Europske Unije (preko 80%). Problem Bosne i Hercegovine, pa i Srednjobosanske županije nije ostajanje stanovništva na selu, nego slaba razina urbaniziranosti našeg sela (Musa 2005.). Rat je povećao depopulacijske krajeve na pojedinim područjima Županije, tako da se veliki dio ruralnog stanovništva koncentrirao u gradove.

Zaostajanje slabo napučenih i izrazito depopulacijskih krajeva ne treba promatrati samo kao posljedicu neprimjerene društvene skrbi već objektivni nedostatak mahom slabije razvijenih krajeva (Nejašmić, 2008). Prema tome možemo vidjeti da je glavni razlog depopulacije prostora u Županiji društveno – gospodarski razvoj.

Ukupan broj naselja u Županiji iznosi 654, podijeljenih u deset različitih veličinskih struktura.

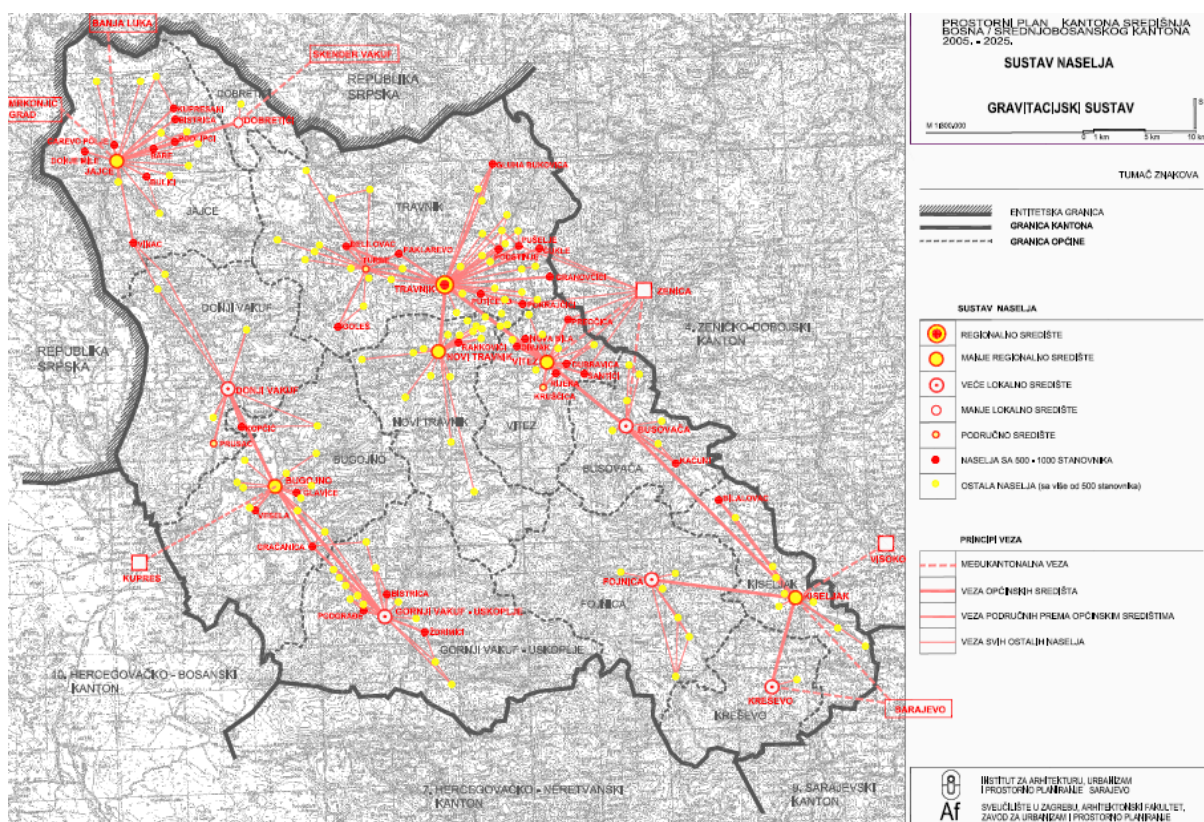
Tab. 3 : Broj naselja po veličinskoj strukturi

Broj	Veličinska struktura	Broj naselja	Ukupan broj stanovnika	% od ukupnog broja stanovnika
1	0 - 200	248	7.982	3,14
2	200 - 500	245	9.928	3,93
3	500 - 1000	112	57.900	22,8
4	1000 - 1500	30	36.200	14,25
5	1500 - 2000	7	11.543	4,52
6	2000 - 3000	2	4.870	1,88
7	3000 - 5000	3	11.932	4,7
8	5000 - 10000	3	18.298	7,1
9	10000 - 20000	2	30.954	12,28
10	preko 20000	3	67.649	26,3
	Ukupno	654	254.686	100,00

Izvor : <http://www.bhas.ba/>

Županijski sustav centara formirat će općinski centri, čiji je funkcionalni utjecaj na području različit, s obzirom da su centri različiti po ekonomskoj snazi, koncentraciji stanovništva, urbanih, komunalnih i drugih sadržaja. Uvažavajući navedene okolnosti i planirane strukturne i funkcionalne promjene na području Županije, novu ulogu koju će općinski centri imati u budućnosti, njihove resursne, privredne, kadrovske i druge potencijale, moguće ih je struktuirati u različite hijerarhijske razine s obzirom na jačinu, prije svega, njihovih demografskih potencijala.

- Prva razina - Travnik, regionalno središte Županije; Grad koji je u razvoju kao županijski centar čije funkcije treba ojačati.
- Druga razina - sekundarni polovi razvoja sa funkcijama općinskog i županijskog značaja : Bugojno, Vitez, Novi Travnik, Jajce i Kiseljak
- Treća razina općinskih centara : Gornji Vakuf – Uskoplje, Donji Vakuf, Fojnica, Busovača i Kreševo
- Četvrta razina općinskih centara čije funkcije treba prioritarno jačati da bi se ostvario policentričan razvojni model : Dobretići

Sl. 7 : Sustav naselja u Srednjobosanskoj županiji,

Izvor : Prostorni plan Srednjobosanske županije

Povijesni i morfološki čimbenici utjecali su na velike razlike u naseljenosti pojedinih područja u Srednjobosanskoj županiji. Koncentracija stanovništva u dolinama i uz glavne prometne pravce dovela je do formiranja prostorno – funkcionalnih grupacija. Oko Travnika formira se regionalni grad sa Travnikom, Novim Travnikom i Viteзом, koji se teži proširiti

na Turbe i Busovaču. Na istočnom dijelu Županije formira se prostorno - funkcionalna grupacija koju čine Kiseljak, Fojnica i Kreševo, koja bi mogla u dogledno vrijeme integrirati u šire okvire Travnik - Vitez formacije. Na zapadnoj strani Županije formira se linearna prostorno - funkcionalna grupacija, koju čine Bugojno, Gornji Vakuf - Uskoplje, Donji Vakuf i Jajce. Odnosno možemo ih razvrstati u Lašvansko područje, Vrbasko područje i Fojničko područje

Centralne funkcije podrazumijevaju djelatnosti u naselju i odnose se samo na djelatnosti tercijarnog i kvartarnog sektora (Malić, 1981 ; Vrišer, 1968). Stupanj centraliteta naselja ima važnu ulogu u kvaliteti življenja i u općoj razvijenosti nekog prostora. Hijerarhija centralnih funkcija važna i je i za regionalni razvoj (Laci, 1979.), pogotovo za prostore koje su neravnomjerno razvijeni poput Srednjobosanske županije. Kako bi odredili centralna naselja koristimo dva osnovna kriterija : ocjenjivanje centraliteta naselja i utvrđivanje pripadajućih gravitacijskih područja centraliteta naselja (Laci, 1979). Sam postupak određivanja centraliteta provodi se kvalitativnim, kvantitativnim ili kombiniranim pristupom (Malić, 1981). Kvalitativni pristup (Radeljak – Kaufmann, 2016) iskoristila je za određivanje centraliteta naselja u Dalmaciji dok kvantitativni pristup možemo vidjeti primjer (Lukić, 2012) u određivanju centraliteta naselja u čitavoj Hrvatskoj. Za Srednjobosansku županiju primjenit ćemo kvalitativni pristup. Prema (Lukić, 2012) uzeti ćemo šest čimbenika : obrazovanje, pošta, zdrastvo, opskrba, uprava i financijsko poslovanje. Naselja ćemo podijeliti u pet pripadajućih stupnjeva. Srednjobosanska županiji ima 654 naselja (URL) i samo je 31 naselja zadovoljilo kriterije opremljenosti centralnih funkcija.

Vodeći centar je Travnik koji sadrži pojedine funkcije 1. stupnja opremljenosti, poput kliničkog centra. Hijerarhijski ispod Travnika po stupnju opremljenosti su Jajce, Bugojno, Fojnica, Novi Travnik, Vitez, Donji Vakuf, Gornji Vakuf – Uskoplje, Kreševo, Kiseljak, Busovača. U 31 ispitanom naselju živi 155 000 stanovnika što je 60% ukupnog stanovništva Županije.

Tab. 4 : Stupanj opremljenosti naselja prema centralnim funkcijama

Stupanj opremljenosti naselja prema centralnim funkcijama	Funkcije
Naselja 5. stupnja opremljenosti : Divičani (Jajce), Guča Gora (Travnik), Han Bila (Travnik), Kaćuni (Busovača), Kaonik (Busovača), Gračanica (Bugojno), Vesela (Bugojno), Prusac (Donji Vakuf), Vinac (Jajce), Bilalovac (Kiseljak), Opara (Novi Travnik), Karaula (Travnik), Počulica (Vitez), Voljice (Gornji Vakuf – Uskoplje), Oborci (Donji Vakuf)	- osnovna škola, poštanski ured, prodavaonica, doktor
Naselja 4. stupnja opremljenosti Dobretići, Turbe (Travnik), Kalibunar (Travnik), Nova Bila (Travnik), Mehurići (Travnik), Dolac na Lašvi (Travnik)	- osnovna škola, doktor, ljekarna, stomatolog, poštanski ured, više prodavaonica, bankomat;
Naselja 3. stupnja opremljenosti Jajce, Bugojno, Fojnica, Novi Travnik, Vitez, Donji Vakuf, Gornji Vakuf – Uskoplje, Kreševo, Kiseljak, Busovača	- osnovna škola i srednja škola, dom zdravlja, ljekarna, stomatolog, poštanski ured, više prodavaonica i hipermarketi, poslovnica banke i bankomat, sjedište grada ili općine.
Naselja 2. stupnja opremljenosti Travnik	- Sve funkcije 3.stupnja opremljenosti, opća bolnica, sveučilište, županijski sud, poliklinike
Naselja 1. stupnja opremljenosti	Sve funkcije 2. stupnja opremljenosti, klinički centar, više poliklinika, trgovački sud, upravni sud

Izvor : Hrvatska pošta Mostar, JP BH Pošta, Ministarstvo obrazovanja, znanosti, kulture i sporta SBŽ, Ministarstvo zdravstva i socijalne politike SBŽ

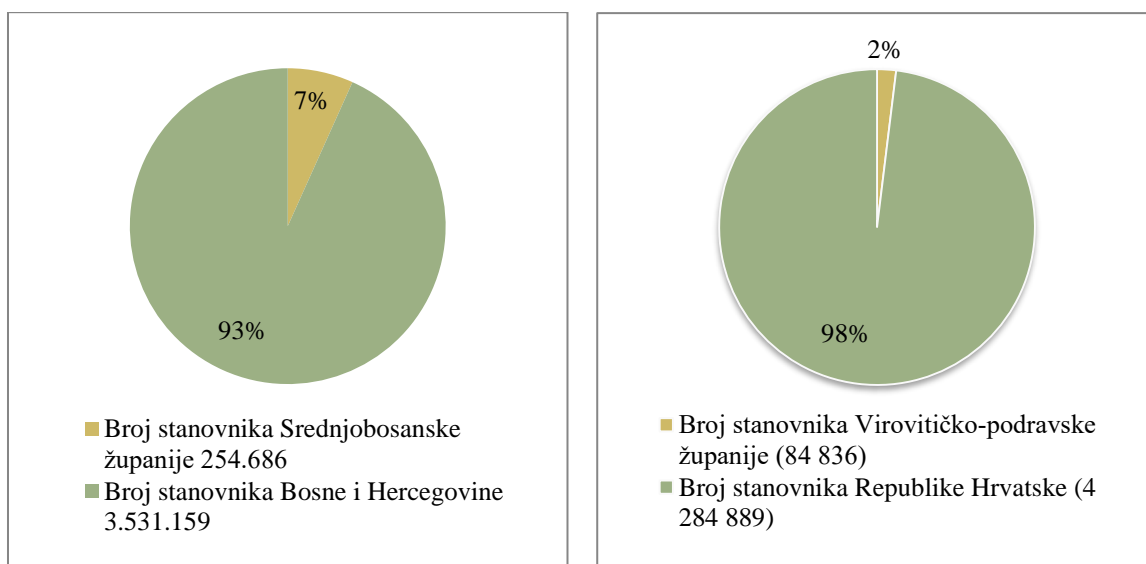
4. USPOREDBA RAZVOJA SREDNJOBOSANSKE I VIROVITIČKO – PODRAVSKE ŽUPANIJE

Mjerenje regionalnog razvoja unutar dviju županija jako je zahtjevan zadatak s obzirom da se nalaze u različitim državama. Virovitičko - podravska županija se nalazi u kontinentalnom dijelu Republike Hrvatske na prostoru između Međimurja i istočne Slavonije. Iako su ove dvije županije po prostoru i demografskom stanju različite županije, po konkuretnosti unutar vlastitih država su jako slične zbog toga što se nalaze na samom dnu gospodarskog razvoja. Na usporedbi razvijenosti unutar samih županija, potrebno je objasniti koji su to indikatori koji nam služe za usporedbu. Iako je velik broj pokazatelja, kao temelje

indikatore uzeti ćemo: stanovništvo, nezaposlenost, bruto domaći proizvod, vanjsko – trgovinska razmjena i indeks razvijenosti.

4.1. Stanovništvo

Kada govorimo o stanovništvu nakon Domovinskog rata, obje županije doživjele su demografski pad i suočavaju se sa ozbiljnom migracijom stanovništva. S obzirom da u Bosni i Hercegovini nije proveden popis stanovništva u 2001. godini, uzeti ćemo za usporedbu popise stanovništva iz 1991. i 2011. godine. Nakon šest godina nije objavljen služben popis, te ćemo uzeti preliminarne rezultate broja stanovnika iz 2013. godine

Sl. 8 : Broj stanovnika u Srednjobosanskoj i Virovitičko - podravskoj županiji

Izvor <https://www.dzs.hr/> , <http://www.bhas.ba/>

Prema popisu stanovništva u Virovitičko - podravskoj županiji iz 2011. godine živi 84.836 stanovnika što čini 2% ukupnog broja stanovnika na području čitave Republike Hrvatske. U odnosu na prethodne popise, područje današnje Virovitičko - podravske županije ima trend rasta sve do Domovinskog rata kada je broj stanovnika iznosio 104.651, što je za 19,1% manje nego u 2011.godini. Na području Srednjobosanske županije živi 254.686

stanovnika što je 7% ukupnog broja stanovnika Bosne i Hercegovine, odnosno 11,4% ukupnog broja stanovnika entiteta Federacije Bosne i Hercegovine. Ratna razaranja u Bosni i Hercegovini tijekom 1992. - 1995. godine ostavili su znatan utjecaj na Srednjobosanskoj županiji gdje su poremećeni demografski tokovi. U dvadeset godina broj stanovnika je smanjen za 80.000 što je veličina Virovitičko - podravske županije. 1991. godine ovo područje je imalo 331.782 stanovnika što je za 23,6% manje nego u 2011. godini. U pogledu gustoće naseljenosti obje županije su ispod državnog prosjeka, Republika Hrvatska je u prosjeku umjereno naseljena država sa 78 st/km², dok je naseljenost županije 46 st/km². Bosna i Hercegovina je manja država i gušće naseljena sa 91 st/km², dok gustoća naseljenosti Srednjobosanske županije je 80 st/km².

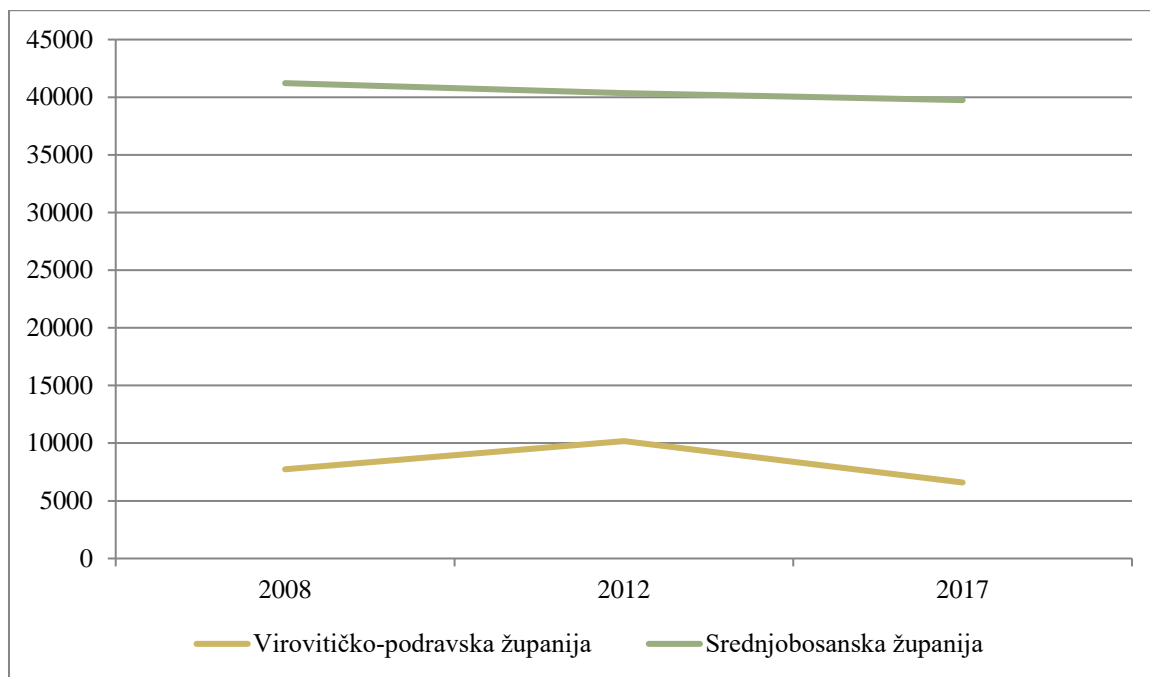
4.2. Nezaposlenost

Prije Domovinskog rata glavni pokretač razvoja Srednjobosanske županije je vojna i prometna industrija. „Vitezit“ iz Viteza, „Bratstvo“ iz Novog Travnika, „Slavko Rodić iz Bugojna i „Autoprijevozno poduzeće Špedicija“ iz Bugojna kao najveća transportna tvrtka u bivšoj državi, zajedno su zapošljavali više od 20 000 radnika. Velika koncentracija velikih industrija je rezultirala stopom nezaposlenosti koja je bila među najmanjima u bivšoj državi. U Virovitičko - podravskoj županiji glavna grane su bile prerađivačka, drvena i poljoprivredna industrija. izdvajale su se Poljopromet, TVIN i VIRO.

Nakon rata dvije županije su imale različit oporavak. Tvrtke Srednjobosanske županije su uništene u ratu ili privatizirane, a kasnije završile u stečaju. Nakon rata , glavni pokretač razvoja je poljoprivreda, kao i malo i srednje poduzetništvo, dok su u Virovitičko - podravskoj županiji glavne grane ostale iste, TVIN, drvni gigant, danas je jedan od najvećih proizvođača uredskog materijala na europskom tržištu, VIRO je najmodernija šećerana u Republici Hrvatskoj i jedna od najvećih izvoznika, dok je Poljopromet kroz razne vlasnike otišao u stečaj, a imovina rasprodana.

Obje županije su suočavaju sa velikom nezaposlenošću i u samom su vrhu po broju nezaposlenih osoba u svojim državama. Nezaposlena osoba je osoba u dobi od 15 do 65 godina koja je sposobna za rad, nije u radnom odnosu, aktivno traži posao i raspoložena je za posao (Hrvatski zavod za zapošljavanje). U Republici Hrvatskoj evidentirano je 194.568

nezaposlenih, odnosno 12,1% što je iznad prosjeka i eurozone, dok je u Bosni i Hercegovini nezaposlenost iznosi 478.191, odnosno 27,5% što je čini jednom od najlošijih ekonomija u Europi. Trend nezaposlenosti nastavlja se i u županijama.

Sl. 9 : Ukupan broj nezaposlenih u županijama

Izvor : <https://www.dzs.hr/> , <http://www.bhas.ba/>

Za uzorak stanja nezaposlenosti uzeli smo tri različite godine : prije svjetske gospodarske krize, nakon svjetske gospodarske krize i današnje stanje. Iz grafa vidimo da je svjetska gospodarska kriza imala dva različita utjecaja na promatrane županije. Gospodarsko Virovitičko - podravske županije je veće u odnosu na Srednjobosansku županiju, te je ona imala znatno veće posljedice. Broj nezaposlenih prije gospodarske krize u Virovitičko - podravskoj županiji iznosio je 7.729, dok četiri godine kasnije vrhunac broja nezaposlenih iznosio je 10.180, što je za 25,1% više u odnosu na 2008. godinu. Također, veliki pad nezaposlenosti u Republici Hrvatskoj iznosio je 24,8%. Razlog tolikog pada broja nezaposlenosti u Virovitičko - podravskoj županiji je stečaj velikog broja tvrtki, među kojima se izdvajaju Silosi VTC i Opeco. Nakon krize gospodarstvo Virovitičko - podravske županije kroz malo i srednje poduzetništvo se oporavljalo. Prema Hrvatskom zavodu za zapošljavanje, broj nezaposlenih na kraju 2017. godine iznosio je 6.589. U Srednjobosanskoj županiji,

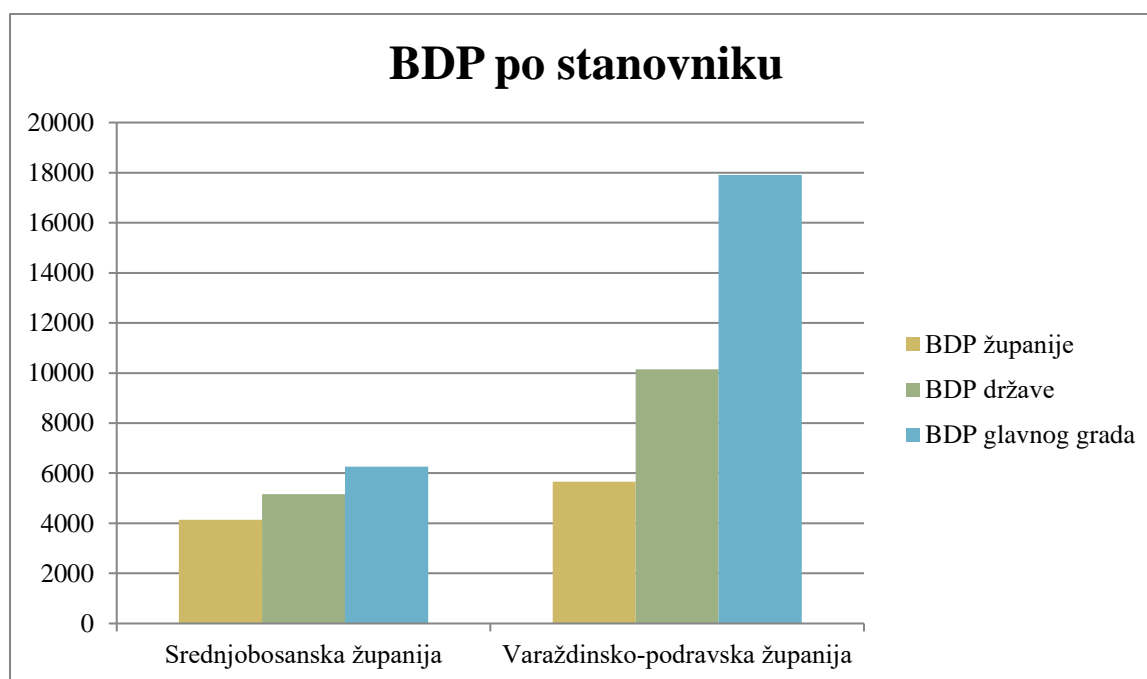
gospodarstvo se drugačije razvijalo nakon Domovinskog rata. Glavna industrijska grana je poljoprivreda i ugostiteljstvo kojima je namijenjeno samo za tržište Bosne i Hercegovine, tako da svjetska gospodarska kriza nije imala velik utjecaj na ovo područje. Vrhunac broja nezaposlenih je iznosio nakon rata. Obnavljanjem i vraćanjem stanovništva u Domove počeo je razvitak ovoga područja. U 2008. godini broj nezaposlenih je iznosio 41.221, odnosno 53,7% stanovnik, dok je stupanj nezaposlenosti Federaciji Bosne i Hercegovine iznosio 47%. Nakon svjetske gospodarske krize 2012. godine, broj nezaposlenih se smanjio i iznosio je 40.356, odnosno 49,8%, dok je stupanj nezaposlenosti u entitetu iznosio 46,5%. Na kraju 2017. godine trend nezaposlenosti i dalje opada, ali je i dalje velik. U 2017. godini broj nezaposlenih je iznosio 39.748, odnosno 47,1%, dok je na području Federacije Bosne i Hercegovine iznosio 44,8%.

4.3. Bruto domaći proizvod

Bruto domaći proizvod (BDP/GDP) je sveobuhvatni pokazatelj gospodarstva neke zemlje. BDP se objavljuje na razini cijele države i na razini županija, a u Bosni i Hercegovini i na razini općina i gradova. BDP na razini županija pokazuje prostornu raspodjelu gospodarske aktivnosti, dok na razini države pokazuje velike razlike u regionalnom razvoju između županija.

Prema procjenama za 2016. godinu, Srednjobosanska županija je ostvarila BDP u vrijednosti od približno 718.350.000€, što predstavlja rast od 1,8% u odnosu na prošlu godinu, što je niži rast u odnosu na razini entiteta Federacije Bosne i Hercegovine 2,2% u istom razdoblju. Sa udjelom od 7,6% u formiranju BDP - a Federacije u 2016. godini, županija se nalazi na petom mjestu u odnosu na ostale županije. Prema BDP per capita u Srednjobosanskoj županiji najniži je u odnosu na županije u Federaciji Bosne i Hercegovine. Prosjek Srednjobosanske županije je 4.142€, što je za 20,2% niži u odnosu na prosjek Federacije Bosne i Hercegovine koji iznosi 5.163€. Razlika između Sarajevske županije u kojemu se nalazi glavni grad i koji ima najveći BDP per capita i između Srednjobosanske Županije je ogromna. BDP per capita u Sarajevskoj županiji iznosi 6.264€, što je za 34,6% veći u odnosu na Srednjobosansku županiju. Prema gradovima najveći BDP ima najmanja općina Dobretići 5.618€, na samom dnu općina Vitez 3.735€, dok BDP od županijskog centara Travnik, manji od prosjeka županije i on iznosi 4.067€. Dobretići su jedina općina u

Srednjobosanskoj županiji koja ima veći BDP od prosjeka entiteta (Federalni zavod za programiranje razvoja). Virovitičko - podravska županija nalazi se na 18. mjestu u Republici Hrvatskoj prema bruto domaćem proizvodu. U 2016. godini Virovitičko - podravska županija ostvarila je BDP u vrijednosti od 484.981€. Iako je od 2010. - 2015. godine BDP Virovitičko - podravske županije bio u trendu opadanja, u 2016. godini je BDP narastao za 1,4% u odnosu na prošlu godinu. Ako posmatramo BDP per capita Republici Hrvatskoj prema županijama, Virovitičko - podravska županija je na samom dnu. Prosjek BDP per capita Republike Hrvatske iznosi 10.152€, dok je BDP Virovitičko - podravske županije iznosi 5.655€. Tri županije imaju iznad projekta BDP, jedan od njih je i Grad Zagreb koji ima tri puta veći BDP u odnosu na županiju i iznosi 17.908€. Prema gradovima, najveći BDP imaju Virovitica 6.981€ i Orahovica 6.627€, dok općina Voćin ima najmanji BDP koji iznosi 4.855€.

Sl. 5 : Bruto domaći proizvod ;

Izvor : <https://www.hgk.hr/zupanijska-komora-virovitica>, <http://www.fmrpo.gov.ba/>

Iz slike možemo vidjeti da je na području Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske ne ravnomjeran regionalni razvoj. U Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini prisutna je izrazite polarizacija između jezgre i periferije, ali i sama polarizacija unutar županija. Glavni gradovi imaju dva puta veći BDP u odnosu na Srednjobosansku županiju, odnosno tri puta veći BDP u

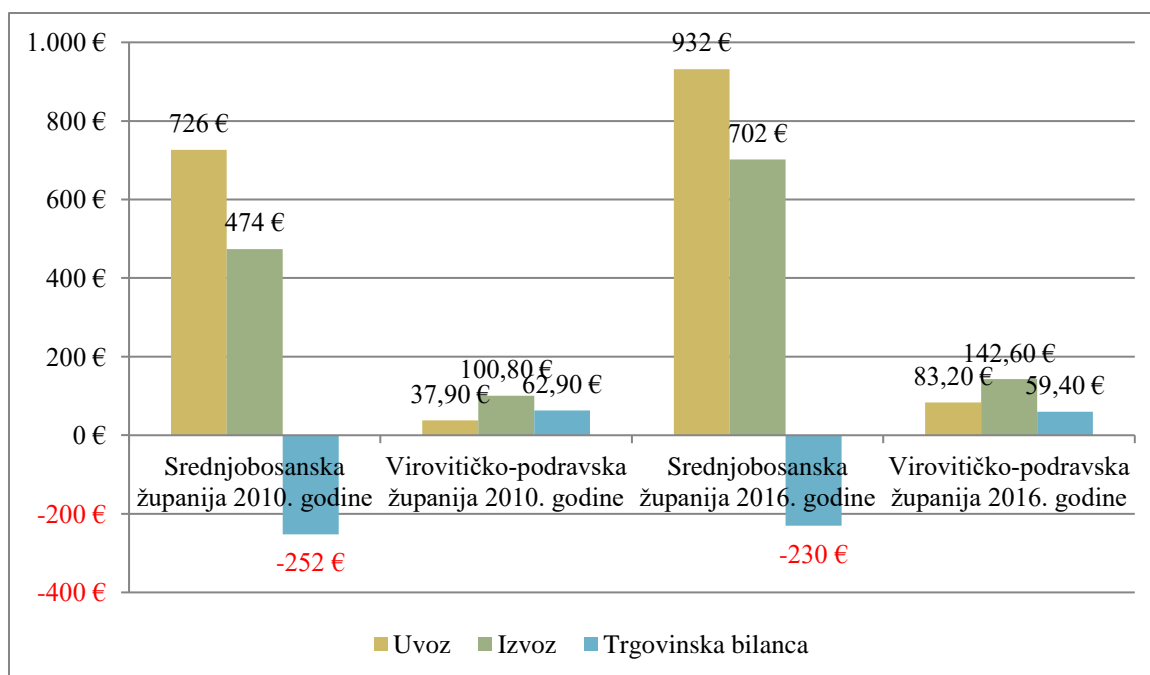
odnosu na Virovitičko - podravsku županiju što nam govori da politika regionalnog razvoja u ovim dvjema državama, nepostojeća ili ne daje očekivane rezultate.

4.4. Vanjsko – trgovinska razmjena

Država ili županija ne može se sama uzdržavati već je u manjoj ili većoj mjeri ovisna o razmjeni sa inozemstvom. Države ili županije svoje potrebe za uvozom nastoje podmiriti prije svega sa izvozom drugih proizvoda svog prerađivačkog ili uslužnog sektora, dok su nisko razvijene zemlje prisiljene izvoziti resurse sa kojima raspolažu. Za razliku od izvoza, uvoz se javlja kao ekonomska nužnost u svrhu ostvarivanja ciljeva ukupnog gospodarskog razvoja te ostvarivanja ravnomjerne javne, proizvodne i široke potrošnje (Bogdan, 2016)

Vanjskotrgovinska razmjena Virovitičko - podravske i Srednjobosanske županije u razdoblju 01.01. - 31.12.2016. god., odraz je gospodarskih kretanja na svjetskoj razini, koja su se reflektirala nepostojanjem adekvatne tražnje proizvoda najvećih županijskih izvoznika. Izvoz u Virovitičko - podravskoj županiji u 2016. god., ostvaren je sa 146,2 mil.€, što je više za 21,5 mil.€, odnosno 17,3% prema izvozu ostvarenom u 2015. godini. Udio Virovitičko - podravske županije odnosu na izvoz Republike Hrvatske je 1,18%. Županija je na 18. mjestu po udjelu izvoza u Republici Hrvatskoj. Istovremeno ostvareni uvoz u 2016. godini je 83,2mil.€, što je za 16,8 mil.€ više, odnosno 25,3% prema županijskom uvozu u 2015. god. Udio Županije odnosu na uvoz Republike Hrvatske iznosi 0,42%. Županija je također na 18. mjestu po udjelu uvoza u Republici Hrvatskoj. Prema podacima, u Virovitičko - podravskoj županiji ostvaren je deficit u vanjskotrgovinskoj razmjeni u odnosu od 63mil.€.

Robni izvoz Srednjobosanske županije u 2016. godini je iznosio 702mil€, što je 44mil.€ više ili 6,7% u odnosu na 2015. godinu. Udio županije u odnosu na izvoz Federacije Bosne i Hercegovine je 11,2% i čini je četvrtom županijom koja ima najveći izvoz. Što se tiče uvoza, Županija je tijekom 2016. godine ostvarila 93mil.€, što je za 18mil.€ više ili 1,9% više, u odnosu na prošlu godinu. Srednjobosanska županija nalazi se na 6. mjestu po udjelu uvoza u Federaciji Bosne i Hercegovine. U vanjskotrgovinskoj razmjeni ostvaren je deficit od 220 mil.€.

Sl. 6 : Vanjskotrgovinska razmjena u Županijama ;

Izvor : <https://www.hgk.hr/zupanijska-komora-virovitica>, <https://www.fmrpo.gov.ba/>

Za usporedbu, uzeli smo godinu u kojoj je bila prisutna gospodarska kriza, 2010. godina i 2016. godina. Iz grafičkog prikaza možemo vidjeti da dvije županije imaju različitu vanjskotrgovinsku razmjenu, dok je Virovitičko – podravska županija je u suficitu, Srednjobosanska je u deficitu. Razlog tome je loša ekonomska politika u Županiji, ali i u Federaciji Bosne i Hercegovine, uništenje industrija tijekom rata i loša privatizacija. Gospodarska kriza zahvatila je čitavu Republiku Hrvatsku, Izvoz u Virovitičko – podravskoj županiji tijekom 2016. godine u odnosu na 2010. godinu imao rast od 44,9%, dok je uvoz imao rast od čak 119%. Zbog prevelikog postotka uvoza u odnosu na izvoz, trgovački bilanca je u smanjena od 5,89%. Izvoz Srednjobosanske županije je 2016. godine u odnosu na 2010. godinu je veći za 32,5%, dok je uvoz također narastao za 22,2%. Trgovačka bilanca Srednjobosanske županije je smanjena za 8%, ali je i daje u minusu od 230. mil€.

4.5. Indeks razvijenosti

Indeks razvijenosti je pokazatelj koji se računa radi mjerenja stupnja razvijenosti jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave te isti služi kako bi se odredio intenzitet poticanja

razvoja putem državnih mjera i programa pomoći. U Bosni i Hercegovini indikatori indeksa razvijenosti se razlikuju u odnosu na indikatore Republike Hrvatske. Dosadašnja višegodišnja iskustva ukazala su na potrebu preispitivanja sadašnjeg modela izračuna indeksa razvijenosti u Bosni i Hercegovini i u Republici Hrvatskoj, odnosno metodološkog okvira za ocjenjivanje i razvrstavanje jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave u razvojne skupine, koji je mnogim područjima nanio veliku nepravdu.

U Bosni i Hercegovini indikatori za indeks razvijenosti su :

- stupanj zaposlenosti
- stupanj nezaposlenosti
- broj učenika osnovnih i srednjih škola na tisuću stanovnika
- bruto domaći proizvod po stanovniku
- odsutno stanovništvo stanovništvo u odnosu 1991.godinu

Prema indikatorima za indeks razvijenosti Bosne i Hercegovine, Srednjobosanska županija je na sedmom mjestu po razvijenosti. Prema Federalnom zavodu za programiranje razvoja, sve općine koje imaju indeks razvijenosti između 50% i 75% prosjeka u Federaciji Bosne i Hercegovine smatraju se nedovoljno razvijenim. Općina Vitez ima najveći indeks razvijenosti u Županiji, i to 112,10 i rangirana je na 17. mjesto rang - liste općina u Federaciji. Razvijenim općinama u odnosu na prosjek u Federaciji smatraju se i općine Kreševo, Travnik, Novi Travnik, Kiseljak, Fojnica i Busovača. Nedovoljno razvijenim općinama smatraju se općine Jajce, Bugojno i Gornji Vakuf – Uskoplje, dok se izrazito nerazvijenim općinama mogu smatrati općine Donji Vakuf i Dobretići.

S obzirom da radimo usporedbe dviju županija samim time različiti su i indikatori. Za usporedbu uzeti ćemo županije i pogledati koliko odstupaju od svojih glavnih gradova. Za izračun indeksa razvijenosti koristit ćemo indikatore (URL) Republike Hrvatske, a to su :

- prosječni dohodak po stanovniku
- prosječni izvorni prihodi po stanovniku
- prosječna stopa nezaposlenosti
- opće kretanje stanovništva
- stupanj obrazovanosti stanovništva (tercijarno obrazovanje)
- indeks starost

Tab. 5 : Indeks razvijenosti

Vrijednost standardiziranih pokazatelja										
				Indeks	Prosječan dohodak po stanovniku	Prosječni izvorni prihodi po stanovniku	Prosječna stopa nezaposlenosti	Opće kretanje stanovništva	Indeks starenja	Stupanj obrazovanja (VSS)
1	Srednjobosanska županija	1	84,74	82,8	88,4	53,75	89,11	108,18	86,65	
2	Sarajevska županija	4	116,39	123,6	117,9	114,6	119,15	98,91	124,19	
3	Virovitičko podravska	1	90,666	87,3	91,21	82,53	90,48	106,96	89,27	
4	Grad Zagreb	4	117,758	130,94	123,54	110,89	116,89	99,45	132,24	

Izvor : Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske, Hrvatska gospodarska komora Virovitičko – podravske županije, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Federalni zavod za razvoj Bosne i Hercegovine

Jedinice područne (regionalne) samouprave razvrstavaju se u četiri skupine:

- u I. skupinu jedinica područne (regionalne) samouprave koje se prema vrijednosti indeksa nalaze u drugoj polovini ispodprosječno rangiranih jedinica područne (regionalne) samouprave
- u II. skupinu jedinica područne (regionalne) samouprave koje se prema vrijednosti indeksa nalaze u prvoj polovini ispodprosječno rangiranih jedinica područne (regionalne) samouprave
- u III. skupinu jedinica područne (regionalne) samouprave koje se prema vrijednosti indeksa nalaze u drugoj polovini iznadprosječno rangiranih jedinica područne (regionalne) samouprave
- u IV. skupinu jedinica područne (regionalne) samouprave koje se prema vrijednosti indeksa nalaze u prvoj polovini iznadprosječno rangiranih jedinica područne (regionalne) samouprave.

Razvojni indeks čija je vrijednost manje od 100 su ispodprosječna područja. Srednjobosanska županija i Virovitičko - podravska županija imaju velikih sličnosti po pitanju razvijenosti u odnosu na glavne gradove. Obja spadaju u prvu ispodprosječnu razvojnu skupinu. Prema zakonu, status potpomognutih područja imaju sva područja ispod prosjeka razvijenosti Republike Hrvatske (Zakon o regionalnom razvoju, članak broj 36), a to su I i II razvojna skupina. Za Županije, koje imaju status potpomognutih područja, odnosno koje zaostaju za nacionalnim prosjekom, njihov razvoj podupire se različitim tipovima mjera kao što su pomoć u pripremi i provedbi razvojnih projekata kroz izravnu pomoć stručnjaka, smanjen udio vlastitog sufinanciranja u troškovima projekata, dodjelu dodatnih bodova projektima s ovih područja i sl., porezne olakšice i oslobođenja za pravne i fizičke osobe u potpomognutim područjima, isplatu dijela prihoda od poreza na dobit ostvarenog na području jedinice lokalne samouprave kao pomoć iz državnog proračuna, veći udio pri raspodjeli poreza na dohodak između središnje, regionalne i lokalne razine.

5. RAZVOJNE MOGUĆNOSTI SREDNJOBOSANSKE ŽUPANIJE

5.1. Prostorni potencijali

Najvažniji prostorni potencijali Srednjobosanske županije su geografski položaj i prirodno geografski položaj. Travnik je središte Srednjobosanske županije i ima ključnu ulogu u razvoj županije. Povoljan prometnogeografski položaj Travnika omogućuje da se u suradnji sa susjednim centrima (Zenicom, Sarajevom, Mostarom i Banja Lukom) razvija obrazovanje, kulturu, turizam i dr. Kreirajući razvoj i koristeći prirodne i stvorene uvjete, grad Travnik može u mreži pomenutih centara preuzeti određene funkcije i aktivnosti. Na pravcima ostvarenih veza prenositi će se razvojni impulsi koji će omogućiti formiranje novih razvojnih mogućnosti i potpunije korištenje već formiranih razvojnih uvjeta i aktivirati razvoj cjelokupnog prostora Županije.

5.1.1. Rudarstvo

Bosna i Hercegovina raspolaže sa rudnim bogastvom. Rudarstvo je jedan od značajnih čimbenika, uz činjenicu da ugljen jedan od najznačajnijih prirodnih resursa. Termoelektrane na ugljenom učestuju s 75% u proizvodnji električne energije. Trenutno je aktivnih 15 rudnika od čega su u Srednjobosanskoj županiji trenutno dva rudnika, „Rudnik ugljena Gračanica“ kod Gornjeg Vakufa - Uskoplja i „Rudnik mrkog ugljena Abid Lolić“ u blizini mjesta Nova Bila kod Travnika. Bugojanski bazen pruža se duž Skopaljske doline, od Donjeg Vakufa do Gornjeg Vakufa - Uskoplja, ukupne površine 125km². U sastavu neogenskih naslaga prisutni su : bazaltni konglomerati sa šljunkovitim i pjeskovitim glinama, glavni lignitni sloj, gline i pijesci, drugi povlatni sloj lignita i sive gline miocenske starosti i na kraju pliocenski pijesci i gline (URL) Utvrđene rezerve su 27.000.000 tona, način eksploatacije je jamska i godišnja eksploatacija je 145.000 tona na. „Rudnik ugljena Gračanica“ je jedini rudnik u Bosni i Hercegovini koji ispunjava europske standarde. Bazen Bila - Zenica nalazi se dijelom unutar Srednjobosanske županije. Ležišta su biosedimentnog tipa. Glavni ugljeni sloj ima različit kvalitet i visoki stepen karbonizacije s donjom kalorijskom vrijednošću od 3000 - 5000 kcal/kg (URL). Način ekplotacije je jamska, a najviše se eksploatira mrki ugljen. Oba rudnika u vlasništvu „Javnog Poduzeća Elektroprivreda Bosne i Hercegovine“ i isporuka najvećeg

dijela ruda ide u Termoelektranu Kakanj. Od ostalih rudnih sirovina izdvajaju se dva boksitna bazena : bazen između Jajca i Donjeg Vakufa i bazen između Jajca i Banja Luke i registrirana ležišta, različita po stupnju istraženosti, od registriranih pojava željezne rude, do završene eksploatacije, a to su : ležište u širem području Travnika, ležište u okolici Fojnice i ležište Radovan planine (područje između Novog Travnika i Gornjeg Vakufa - Uskoplja).

Od nemetalnih sirovina na području Srednjobosanske županije izdvajaju se, gips i anhidriti koji su registrirani kod u selu Bistrica kod Gornjeg Vakufa - Uskoplja i u blizini Donjeg Vakufa (Elezovići I, II i III). Naslage su lagunskog porijekla i taložene su u gornjem permu ili na prijelazu iz gornjeg perma u donji trijas. Rijetko gips prelazi debljinu od 50 m, a potom slijedi (URL) Eksploataciju u Elezovićima I, II, III i Bistrici vršila je tvrtka “Komar” iz Donjeg Vakufa. Stupanj zasićenosti od 90% opravdava eksploataciju i primjenu. Godišnja je proizvodnja dostizala i 600.000 tona u Bosni i Hercegovini, od čega je većina proizvedena u tvrtki “Komar”.

5.1.2. Šume

Šume predstavljaju jedan od značajnih prirodnih resursa Srednjobosanske županije. Kvalitet drveta i dovoljne količine sirovina za opskrbu drvne industrije predstavljaju odličnu razvojnu perspektivu Županije. Izrada razvojne strategije, koja je usvojena na razini Županije i Federacije u travnju 2016. godine, dato je posebno mjesto šumama, obzirom da šumski resursi predstavljaju jedan od najvećih razvojnih potencijala. Razvojna strategija posebno se zalaže za uspostavljanje mehanizma zaštite od nezakonite sječe, saniranje stanja i adekvatno organiziranje i racionalno korištenje. Intenzitet sječe je tokom zadnjih godina izrazito visok, što se odražava na kvalitet i kvantitet drvnih zaliha. Konstituiranju razvojne strategije u šumarstvu, koja bi bila usaglašena sa međunarodnim standardima, treba posvetiti najveću pažnju.

5.1.3. Poljoprivreda

U Srednjobosanskoj županiji poljoprivreda je jedna od najvažnijih gospodarskih grana u kojemu je prema Federalnom zavodu za statistiku u 2016. godini ovu djelatnost obavljalo 121 poljoprivrednih društava i 1.231 registriranih obrtnika. Prema raspoloživom obradivom zemljištu od 0,11 ha po osobi u 1991. godini, odnosno 0,115 ha u 1998. godini Županija se može rangirati u grupu veoma deficitarnih područja, kakva su Izrael i Kina (svi sa 0,08 ha)¹⁰. U ukupnom zbroju zemljišta u Županiji, šumsko zemljište čini 60%, poljoprivredno 35,5%, a neplodno 4,5% prostora. Prema bonitetnim kategorijama najkvalitetnijeg poljoprivrednog zemljišta ima samo 7,1%. U okviru raspoloživog poljoprivrednog zemljišta, 51.600 hektara otpada na oranice, što je značajan potencijal. Međutim, posebnost poljoprivrednog zemljišta se iskazuje u velikim udjelom livadsko pašnjačkih površina (60.212 ha ili 18,4% ukupnog prostora). Najveći dio oranica nalazi u Skopaljskoj dolini, dok općina Travnik zauzima najveći dio livadsko - pašnjačkih površina, pogotovo na planini Vlašić. Značajan nedostatak cijelog prostora jeste da se veliki dio njegovih površina nalazi na nagibima koji su veći od 80°, što je sa gledišta provedbe intenzivne obrade zemljišta značajan nedostatak. U Županiji, najrasprostranjenija proizvodnja je krumpir, djetelina, pšenica i kupus, a u Županiji od 2012. zabilježen je rast uzgoja bobičastog voća. U uzgoju bobičastog voća najviše dominira malina, zatim jagoda i kupina. Razvoju poljoprivrede djelatnosti doprinijelo je otvaranju centra za proizvodnju organskog povrća tvrtke „Sphere“ u naselju Kopčići u blizini Donjeg Vakufa.

5.1.4. Hidropotencijal

Prirodno - geografska odlika Srednjobosanske županije su vode. Na području županije dominiraju tri rijeke : Vrbas, Lašva i Fojnička rijeka, a od jezera ističu se Plivsko jezero (Jajce), Prokoško jezero (Fojnica) i ostala manja jezera. Rijeke u županiji imaju karakteristične uvjete za izgradnju hidrocentrala, od toga dvije hidroelektrane koje proizvode električnu energiju : Jajce I na rijeci Plivi i Jajce II na Vrbasu. Osim navedenih hidrocentrala, postoje i 28 manjih hidrocentrala, a Srednjobosanska županija prednjači u Federaciji Bosni i Hercegovini po broju izdatih koncesija za izgradnju i korištenje manjih hidroelektrana. Osim hidroelektrana rijeke se koriste i za uzgoj ribnjaka. Na području županije nalazi se jedan veći

¹⁰ izvor : FAO

ribnjak na rijeci Okašnici u naselju Vrpeć kod Bugojna i dva manja na području Plave vode u Travniku i u Fojnici.

5.1.5. Turizam

Jedan od glavnih prostornih potencijala Srednjobosanske županije je razvoj turizma. U Republici Hrvatskoj turizam je glavna grana gospodarstva sa udjelom od 18,1% proračuna¹¹, dok je udio turizma u ukupnom proračunu Federacije, ali i u proračunu Srednjobosanske županije jako malen. Prostor županije odiše potencijalima za razvoj turizma što neminovno čini jednu od glavnih djelatnosti u budućnosti. U tom smislu valja razmotriti slijedeće:

5.1.5.1. Kulturno – povijesni turizam

Srednjobosanska županija ponosna je na svoju raznoliku kulturnu baštinu gdje se Jajce i Travnik posebno ističu. U kraljevskom gradu Jajce postoje 22 spomenika. Jajce nosi epitet kraljevskog grada jer je bio prijestolnica bosanskih kraljeva koji su živjeli u srednjovjekovnoj tvrđavi izgrađenoj u 14. stoljeću. Osim tvrđave ističu se starorimski hram boga Mitre, Medvjed kula i katakombe. U Travniku, koji je kroz povijest poznat kao sjedište bosanskih vezira nalazi se 28 kulturno - povijesnih objekata. Najviše iz Osmanlijskog razdoblja od kojih se ističu Šarena džamija, Jeni džamija koja je najstarija džamija u Bosni i Hercegovini te brojna turbeta. Osim brojnih džamija i turbeta, u Travniku se nalazi jedini sunčani sat u Bosni i Hercegovini, srednjovjekovna tvrđava iznad grada izgrađena u 15. stoljeću, dvije sahat kule što Travnik čine jedinstvenim u svijetu. U središtu grada nalazi se muzej posvećen nobelovcu i književniku Ivi Andriću u sklopu njegove rodne kuće. U ostalim gradovima u Srednjobosanskoj županiji ističu se franjevački samostan sv. Katarine u Kreševu i crkva Svetoga Duha u Fojnici. Osim kulturno - povijesnih objekata, svjedoci smo brojnih dešavanja koji nastoje očuvati tradicionalnu i kulturnu baštinu bosanskohercegovačkog kraja, kao npr. : Andrićeve dani u Travniku, FEDRA u Bugojnu, Susreti Zije Dizdarevića u Fojnici i dani AVNOJ - a u kojemu se obilježava stvaranje Jugoslavije u Jajcu.

¹¹ Izvor : <https://www.hgk.hr/>

Sl. 6 : Stari grad u Travniku ; Izvor : osobni arhiv

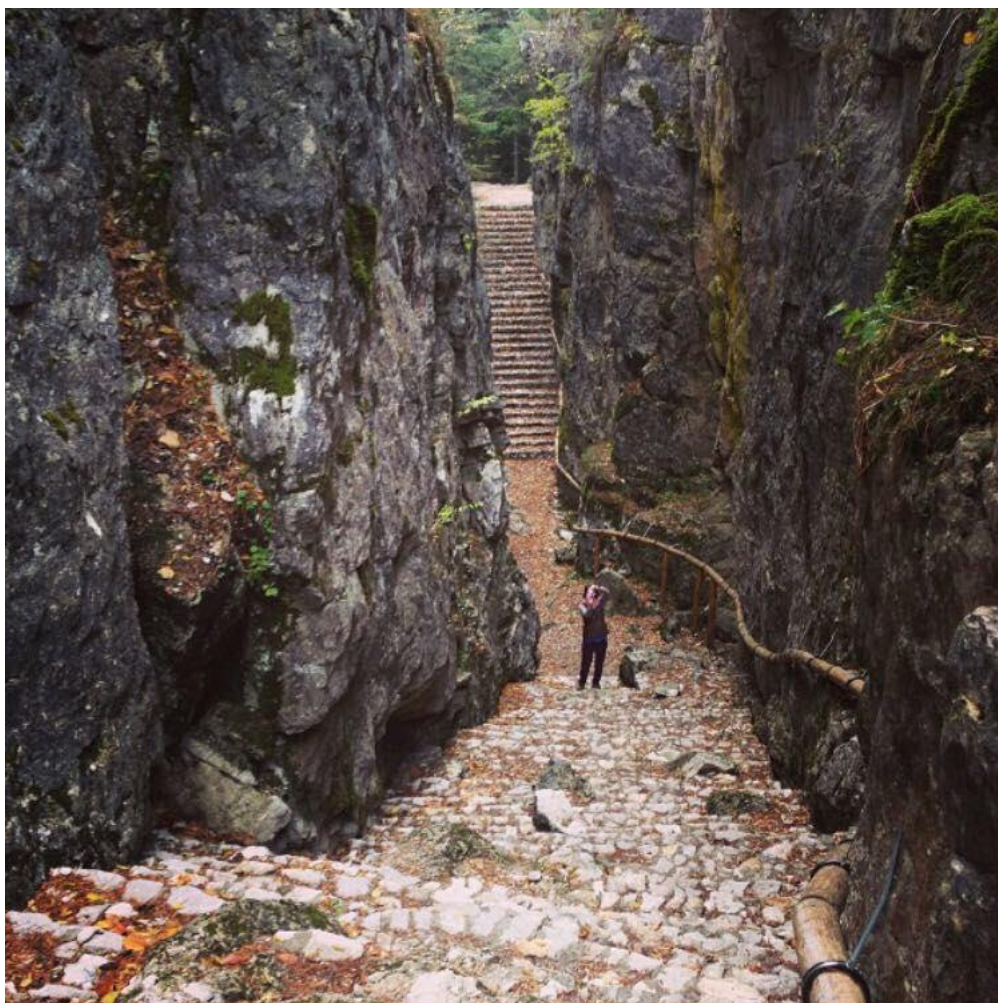
5.1.5.2. Planinski turizam

Područje Srednjobosanske županije je u većem dijelu planinsko područje, idealno za razvoj planinarskog, odnosno outdoor i zimskog turizma koji je najrazvijenija vrsta turizma. Brojna skijališta nude usluge alpskog skijanja, sanjkanja i smještajnih kapaciteta. Najrazvijeniji kompleks je Vlačić koji se nalazi na istoimenoj planini. U ovom rekreativnom centru postoji 14 kilometara uređene staze, smještajni kapaciteti sa preko 10 000 kreveta (hoteli, moteli, vikendice) i pet ski liftova. Ostala skijališta su Rostovo (Bugojno), Ranča (Jajce), Pridolci i Busovačke staje (Busovača), Raduša (Gornji Vakuf - Uskoplje), Brusnica (Fojnica) i brojni drugi. Ljetni dio godine namjenjen je outdoor turizmu koji još nije toliko razvijen kao zimski turizam. Iako postoji veliki potencijal za razvoj, outdoor turizam je nedovoljno iskorišten. U Srednjobosanskoj županiji ne postoji nijedna biciklistička staza a

turisti koji dolazi planinariti su većinom iz Županije. U zadnjih deset godina u velikom porastu je enduro turizam. Brojna planinski nepristupačni tereni idealni su za cross vozače. U Županiji postoji sedam enduro udruženja koji nastoje privući turiste enduro turama.

5.1.5.3. Vjerski turizam

Vjerski turizam manifestira se putovanjem u vjerska središtima, obredima ili hodočašćima u kojemu sudionici imaju djelomične ili potpune motive. U selu Prusac kod Donjeg Vakufa, nalazi se najstarije muslimansko svetište u Europi. Dani Ajvatovice održavaju se nekoliko stoljeća, odnosno od 1510. godine. U 2016. godini za vrijeme Ajvatovice posjetilo je 41 000 ljudi, od toga je 94% posjetitelja je bilo iz Bosne i Hercegovine. S obzirom na važnost i veliku povijest ovog svetišta Ajvatovica posjeduje potencijal velikog europskog svetišta za Muslimane diljem svijeta što bi svakako dalo snažan gospodarski benefit za cijelu Županiju. Kao ogledni primjer istog možemo uzeti Međugorje, veliko Katoličko svetište smješteno u Hercegovačko - neretvanskoj županiji koje čini glavni adut pomenutog kraja i snažno je utjecalo na razvoj svih gospodarskih grana. Od ostalih svetišta koje je važno spomenuti je svetište sv. Ivi u Podmilačju, nedaleko od Jajca i svetište Gospino vrilo u Travniku

Sl. 7 : Ajvatovica ; Izvor : osobni arhiv

5.1.5.4 Zdravstveni turizam

Zdravstveni turizam je vid turizma koja ima za cilj poboljšanje, stabiliziranje te oporavak fizičkog, mentalnog i društvenog stanja pojedinaca korištenjem različitih zdravstvenih usluga. Fojnica prednjači ne u Srednjobosanskoj županiji već i u Bosni i Hercegovini u zdravstvenom turizmu. Termomineralni izvori i banjsko lječilište čine izvanredan turistički proizvod Fojnice koji je od Domovinskog rata valoriziran na visokoj razini i predstavlja osnovicu za razvoj općine. Bitnije je za spomenuti i komplekse koje nude usluge zdravstvenog turizma, a to su : „Aquareumal“, „Reumal“, „Nature“ i „Nova bolnica“

5.1.5.5. Ostale vrste turizma

Ostali oblici turizma koji nisu razvijeni kao prethodno navedeni, a neizostavan su dio turističke ponude Srednjobosanske županije su lovni, sportsko - ribolovni i gastronomski. Prije Domovinskog rata, značajan broj turista kojima je bio primarni motiv lov je dolazio na područje Koprivnice, danas lov je samo rekreacija iako postoji veliki potencijal. Osim Koprivnice izdvajaju se Krušćica, Vranica i Vlačić. Sportsko - ribolovni turizam razvijen je samo na području triju rijeka : Vrbas, Lašva i Fojnička rijeka. Od gastronomske turističke ponude izdvajaju se Vlačićki sir, mesni čevapčići, i bosanska Ćulbastija u Travniku, sir u Bugojnu i keške u Gornjem Vakufu – Uskoplju. Od pojedinačnih atraktivnih lokacija u Srednjobosanskoj županiji su vodopad u središtu Jajca, zaštićena prirodna područja Semešnica kod Donjeg Vakufa i Mlinice na Plivskom jezeru, Prokoško jezero i etno selo na Ravnom Rostovu i Čardaci u blizini Viteza.

5.1.6. Poslovne zone

U Županiji postoji gospodarki potencijal koje uključuje osnivanje poslovnih zona i modernizacija već postojećih. Trenutno postoji 35 poslovnih zona od kojih velik broj nema još uvijek riješene imovinsko – pravne odnose. Od 35 poslovnih zona, 56% čine smeđa zona¹², dok 44% je zelena zona¹³. Malo je proizvodnih pogona u zonama a oni bi trebali biti najzastupljeniji, budući da stvaraju najviše vrijednosti.

¹² Smeđe zone su one koje imaju izgrađene poslovne objekte i dio infrastrukture.

¹³ Zelene zone su one koje nemaju nikakve infrastrukture niti izgrađenih poslovnih objekata.

Tab 5 : Popis poslovnih zona u Županiji

Općina	Poslovna zona	Broj poslovnih subjekata	Vlasništvo
Vitez	PC96	80	Privatno/Općina
	PS Vitezit	0	Državno
	Šantić polje	12	Općina
	Počulica	20	Privatno /Općina
Bugojno	Bugojno 1	25	Privatno/općinsko/državno
	Bugojno 2	1	Privatno
	Bugojno 3	12	Privatno
Busovača	Kaonik	0	Privatno
Novi Travnik	BNT	28	Privatno/državno
	Stojkovići	2	Privatno
	Neobarj	0	Državno
Jajce	Lendići	1	Privatno
	Ekonomija	2	Privatno/državno
	Elektrobosna	6	Privatno
	Podmilačje	2	Privatno
	Kamenica	3	Privatno/državno
	Krezluk	0	Privatno/državno
	Vlasinje	0	Privatno
	Vinac	1	Privatno
	Lučina	10	Privatno
	Rika	8	Privatno/državno
Gornji Vakuf - Uskoplje	Batuški lug	7	Privatno/državno
Kreševo	Stojčići	8	Privatno
	Resnik	8	Privatno/državno
	Rakova noga	3	Privatno
	Resnik	6	Privatno/državno
Travnik	Polje	5	Državno
	Nova Bila	7	Privatno/državno
	Borac	9	Privatno
	Han Bila	3	Privatno/državno
	Mudrike	0	Državno
	Vitovlje	0	Državno
	Turbe	12	Privatno/državno
	Dolac na Lašvi	3	Privatno

Izvor : <https://www.fmrpo.gov.ba/>

Sl. 8 : Poslovna zona 2 (bivši kompleks “Slavko Rodić”), Bugojno ;

Izvor : <https://www.zupa-bugojno.org/>

5.2. Međunarodni fondovi u Bosni i Hercegovini

Bosna i Hercegovina koristi različite fondove za jačanje gospodarstva, kao što su COSME¹⁴, USAID¹⁵, HORIZONT 2020. Jedan od njih je i instrument pretpriprustupne pomoći (IPA) koji je program namijenjen pružanju pomoći službenim državama kandidatkinjama i potencijalnim kandidatkinjama za članstvo u Europsku uniju. IPA se sastoji od pet komponenti: pomoć u tranziciji i izgradnja institucija, regionalna i prekogranična suradnja, regionalni razvoj, unaprijeđenje ljudskih resursa i ruralni razvoj. Prve dvije komponente su namjenjene kandidatima, dok su ostale namjenjene zemljama sa statusom službenog kandidata za ulazak u Europsku Uniju. Za Bosnu i Hercegovinu trenutno je na snazi program

¹⁴ COSME je novi program namijenjen za jačanje konkurentnosti malih i srednjih preduzeća u Evropskoj uniji za period od 2014. do 2020

¹⁵ USAID – američka agencija za međunarodni razvoj

IPA II 2014. - 2020..Bosna i Hercegovina je 2016. godine aplicirala za članstvo u Europsku uniju i otvorile su joj se dvije komponente, pomoć u tranziciji i razvoj institucija te prekogranična suradnja. Najznačajniji korisnici IPA programa su tijela državne uprave, tijela u javnom vlasništvu, nevladine udruge, poslovna zajednica, zdravstvene ustanove, poljoprivredna gospodarstva te druge fizičke i pravne osobe. Privatne tvrtke ne mogu biti predlagači projekata, ali mogu biti korisnici programa za malo i srednje poduzetništvo ili mogu biti korisnici manjih grantova¹⁶ za ulaganja u područja koje su označene kao razvojni cilj. Ono što je najvažnije za poduzetnike Srednjobosanske županije su preostale tri komponente koje će biti dostupne tek kada Bosna i Hercegovina dobije status zemlje kandidata za članstvo u Europskoj Uniji. Komponente o kojima govorimo su:

- Regionalni razvoj, usmjerena na podršku pripremi zemalja kandidatkinja za provedbu kohezijske politike Zajednice, posebno za Europski fond za regionalni razvoj i Kohezijski fond
- Razvoj ljudskih potencijala, odnosi na pripremu za kohezijsku politiku i Europski socijalni fond
- Ruralni razvoj, koja se odnosi na pripremu za zajedničku poljoprivrednu politiku i povezane politike, te za Europski poljoprivredni fond za ruralni razvoj (EAFRD).

Natječaji za IPA II, HORIZON 2020, COSME i ostale međunarodne fondove raspisuje u Bosni i Hercegovini vanjskotrgovinska komora, ministarstva Bosne i Hercegovine, razvojne agencije i regionalne razvojne agencije (RRA). RRA su neprofitne organizacije, osnovane od javnog, privatnog i nevladinog sektora s ciljem izrade i provedbe strategije ekonomskog razvoja na regionalnoj razini i doprinosa ukupnom ekonomskom razvoju. Na području Bosne i Hercegovine djeluju pet regionalnih agencija, a to su :

- ARDA – pokriva sjeverozapadnu ekonomsku regiju
- NERDA – pokriva sjevernoistočnu ekonomsku regiju
- REDAH – pokriva hercegovačku ekonomsku regiju
- REZ – pokriva ekonomsku regiju središnje Bosne
- SERDA – pokriva makroregiju Sarajeva

¹⁶ Grant su bespovratna sredstva koja su za namjenu opće, a ne privatno dobro.

Područje Srednjobosanske županije svojim djelovanjem pokriva tri regionalne razvojne agencije. RRA za Središnju Bosnu i Hercegovinu „REZ“, čije je sjedište u Zenici, pokriva svojim djelovanjem većinu općina s područja Županije, i to: Gornji Vakuf – Uskoplje, Bugojno, Donji Vakuf, Travnik, Novi Travnik, Vitez i Busovača. RRA za sarajevsku makroregiju „SERDA“ pokriva svojim djelovanjem općine Fojnicu, Kiseljak i Kreševo. Općina Jajce pripada nadležnosti RRA sjeverozapadne Bosne i Hercegovine „ARDA“.

Krajem 2004. godine Europska komisija je predstavila pet strategija regionalnog razvoja za razvojne agencije. U okviru ovih agencija djeluju lokalne agencije koje su rezultat realizacije projekata EU QIF I i EUQIF II. U okviru regionalne razvojne agencije „ARDA“ koja pokriva sjeverozapadnu Bosnu djeluju četiri lokalne razvojne agencije (Banjaluka, dvije za Prijedor, Srbac), u okviru regionalne razvojne agencije koja pokriva sjeveroistočnu Bosnu pet lokalnih razvojnih agencija (Tuzla, Brčko, Bijeljina, Zvornik i Brod), u okviru regionalne razvojne agencije koju pokriva centralna Bosna djeluju dvije lokalne agencije (Travnik i Zenica), a u okviru Sarajeva i Hercegovine po jedna (Foča, odnosno Mostar).

Prema podacima agencije za statistiku Bosne i Hercegovine, Srednjobosanska županija čini većinsko ruralno područje. Ruralni prostor Županije ima velike razvojne probleme najviše zbog migracije stanovništva iz ruralnih područja u urbano ili prestanak bavljenja poljoprivredom zbog nerentabilnosti. Zemlje u razvoju poput Bosne i Hercegovine trebaju slijediti politiku Europske Unije. Politika ruralnog područja je komponenta Zajedničke poljoprivredne politike Europske Unije. Kroz taj pristup se promovira održivi razvoj u ruralnim područjima Europe, vodeći brigu o ekonomskom i društvenom razvoju te zaštititi okoliša. Imajući u vidu različitost europskih ruralnih područja, došlo se do toga da razvojne strategije mogu biti djelotvornije ako se o njima odlučuje na lokalnoj razini od strane lokalnih aktera. LEADER predstavlja inovativni pristup unutar politike ruralnog razvoja EU. LEADER¹⁷ je kratica koja označava "vezu među aktivnostima razvoja ruralnog gospodarstva" (HMRR¹⁸). LEADER se sastoji od sedam načela :

- Održivi ruralni razvoj
- Pristup temeljen na osobitostima područja
- Pristup odozdo prema gore
- Inovativnost Integralan i višesektorski pristup

¹⁷ LEADER – francuska kratica koja znači "Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale"

¹⁸ HMRR – Hrvatska mreža za ruralni razvoj

- Umrežavanje
- Suradnja
- Uspostavljanje lokalnih partnerstva - uspostavljanje partnerstva i razvoj suradnje. LEADER-ova ideja je stvaranje partnerstva u obliku lokalnih akcijskih grupa - LAG-ova.

Stvaranje lokalnih partnerstva, nazvanih lokalne akcione grupe (LAG), započinje povezivanjem lokalnih aktera iz sva tri sektora javnog, privatnog i nevladinog. LAG-ovi su originalan i važan dio pristupa LEADER. Zadatak LAG-ova je izrada lokalnih razvojnih strategija te usmjeravanje i praćenje njihove provedbe uključujući korištenje sredstava potpore. Akteri koji su uključeni u LAG su : lokalna samouprava, udruge, razvojne agencije, organizacije i savezi i dr. Područje LAG-a - ruralno područje koje ima više od 5.000, a manje od 150.000 stanovnika uključujući manje gradove te gradove s manje od 25.000 stanovnika. (HMRR).

U Bosni i Hercegovini lokalnih akcionih grupa ima jako malo i najviše su koncentrirani na sjeveru zemlje, odnosno u entitetu Republika Srpska, te formirani su na inicijativu UNDP¹⁹. LAG - ovi koji dijele u Bosni i Hercegovini su : LAG Drina, LAG Gradiška, LAG Ukrina, LAG Kozarska Dubica – Laktaši - Srbac, LAG Devetak, LAG Doboj – Maglaj, LAG Una – Sana. S obzirom da u Bosni i Hercegovini postoji 141 općina, u LAG - ove su uključene dvadeset i jedna općina što čini 14% od ukupnog broja (SPPŠRR²⁰). Na području Srednjobosanske županije još uvijek nema nijedan registrirani LAG. Kao što smo naveli, ruralno područje Županije je slabo razvijeno, napušteno u skladu s tim potrebno je što prije uspostaviti lokalnu akcijsku grupu, naročito na sjevernom i južnom dijelu Županije.

5.3. Održivi razvoj

Koncept održivog razvoja podrazumijeva proces prema postizanju ravnoteže između gospodarskih, socijalnih i ekoloških zahtjeva kako bi se osiguralo zadovoljavanje potreba sadašnje generacije bez ugrožavanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe. Brojne su definicije za održivi razvoj, jedna od njih je „razvoj kojim se

¹⁹ UNDP – Razvojni program Ujedinjenih Nacija

²⁰ SPPŠRR - Sektor za poljoprivredu, prehranu i ruralni razvoj

zadovoljavaju potrebe današnjih naraštaja a da se pritom ne ugrožava mogućnost budućih naraštaja u zadovoljavanju njihovih potreba (URL)“, ili „održavanje ravnoteže između ljudske potrebe za poboljšanjem kvalitete življenja i blagostanja s jedne strane te očuvanja prirodnih izvora i ekosustava, o kojima ovise buduće generacije (URL). To znači da pri odlučivanju i provođenju aktivnosti kojima svaka organizacija stvara vrijednost treba sustavno uzimati u obzir ekonomske i društvene činitelje te činitelje vezane za zaštitu okoliša. Srednjobosanska županija ima sačuvanu bioraznoslikost i georaznolikost koji mogu poslužiti kao podloga za održivi razvoj. Ključni čimbenici u ostvarenju održivog razvoja čini promjena potrošačke slike u čemu trebaju biti angažirani svi koji utječu na razvoj županija poput, vlade Federacije Bosne i Hercegovine, vlada Srednjobosanske županije, općine, nevladine organizacije i drugi. Potrebno je osvijestiti lokalno stanovništvo koje treba znati stvarne potrebe i inzistirati na razvoju koji će omogućiti bolju kvalitetu života i borbu protiv razvoja koji se svode na fizičkom rastu proizvodnje i iscpirljivanju prirodnih resursa npr. izgradnja regionalnog deponija.

Izgradnja odgovornog tržišta je ključan čimbenik u regionalnom razvoju Županije. Niti jedna mjera u području zaštite okoliša ne bi trebala biti odvojena od ukupnog ekonomskog razvoja. Mjere se trebaju uvesti postupno i promišljeno tako da svaka od njih treba doprinjeti održivom razvoju i ukupnom dohotku Srednjobosanske županije. Trenutna situacija u Županiji je daleko od zadovoljavajuće. Brojni su slučajevi u kojima tvrtke iskorištavaju veliku stopu nezaposlenosti u Županiji postavljanjem uvjeta općinama i Županiji u kojemu je održivi razvoj na zadnjem mjestu. Jedan od takvih primjera nalazi se u naselju Vesela gdje je i poslovna zona u blizini Bugojna. Brojne tvrtke i nesavjesni građani u rijeku Veseočnicu ispuštaju zagađene tvari koje prelaze granične vrijednosti emisije prema “Uredbi o uslovima ispuštanja otpadnih voda u prirodne recipijente i sisteme javne kanalizacije” (URL)“. Brojni su mogući utjecaji otpadnih voda : utjecaj na čovjekovo zdravlje odnosno mogućnost pojave zaraznih bolesti, infekcije i virusnih oboljenja, degradacija vodenih resursa na Bugojanskom području, smanjenje biodiverziteta i bioraznolikosti i utjecaj na ukupan kvalitet života, odnosno kvalitet stanovanja, socijalni i javno – zdravstveni rizici (Lokalni ekološki akcijski plan Bugojno).

Srednjobosanska županija ima potencijal za razvoj drvne industrije, ali nedostatak investicija i ilegalna masovna sječa šume uništavaju taj potencijal. Pošumljavanje je jedna od mjera održivog razvoja, ali u skladu sa tim potrebno je izraditi kartu degradiranih i uništenih

šumskih područja, donijeti plan pošumljavanja degradiranih površina te izvršavati redovnu kontrolu i kontinuirani monitoring za sprječavanje sječe šuma.

Održivi razvoj nije na zadovoljavajućoj razini u Bosni i Hercegovini. Jedan od razloga takve situacije je to što Bosna i Hercegovina nema nacionalnu Strategiju o održivom razvoju kao ni tijelo koje bi donijelo tu Strategiju. Dobivanjem službenog statusa za kandidaturu za ulazak u Europsku Uniju, Bosna i Hercegovina bi jedino tada morala pristupiti u izradi ove Strategije. Europska Unija se od ujedinjenja opredijelila za održivi razvoj kao osnovnu odrednicu svih država članica i one koji žele to postati. Osnovne smjernice i principi održivog razvoja pojašnjeni su u Strategiji održivog razvoja Europske Unije, objavljene 2001.godine. Razvojni principi Europske Unije temelje se na osnovnim odrednicama održivog razvoja, a to je ravnoteža gospodarskog i društvenog rasta uz brigu o svim aspektima okoliša s posebnim naglaskom na štednji resursa i zaštiti klime. Ti principi su: promocija i zaštita ljudskih prava, međugeneracijska solidarnost, razvoj demokratskog društva, uključenost građanstva u donošenje odluka, razvoj socijalnog dijaloga, društveno odgovornog poslovanja i javno - privatnog partnerstva s ciljem jačanja suradnje i prihvatanja odgovornosti u postizanju održive proizvodnje i potrošnje, koherentnost nacionalnih, regionalnih i lokalnih politika kao i integracija principa održivosti u sektorske politike, te korištenje principa najboljih raspoloživih tehnika, principa predostrožnosti i principa zagađivač plaća. Obveza je svim kandidatima za ulazak u Europsku Uniju da temeljem ove Strategije donesu nacionalne Strategije održivog razvoja koje će biti temelj prevođenja ovih principa u razvojne strategije i politike svih zemalja članica.

5.4. Razvojni projekti u Srednjobosanskoj županiji

Razvojni ciljevi za Srednjobosansku županiju mogući su samo uz realizaciju dobro osmišljenih projekata. Projekti koji su navedeni kao strateški projekti u Strategiji razvoja Srednjobosanske županije i koji su na listi prioriteta Vlade Federacije Bosne i Hercegovine ne sadrže elemente dugoročnog i održivog razvoja. Iako se u Strategiji naglašava održivi razvoj, potiče se izgradnje Termoelektrane i izgradnja regionalnog deponija u naselju Humac kod Gornjeg Vakufa - Uskoplja. Izgradnja regionalnog deponija najveći je problem za lokalno stanovništvo zbog toga što bi deponij prema Studiji izvodljivosti za regionalnu sanitarnu deponiju otpada Srednjobosanske županije bio udaljen 380 metara od najbližih lokalnih kuća,

dok prema Landfill directive of European Union najamanja udaljenost između deponija i lokanih domaćinstava je 500 metara. Osim toga, lokacija regionalnog deponija nalazi se uz samu rijeku Vrbas, u blizini izvora pitke vodine te bi ugrozio egzistenciju lokalnog stanovništva koja se većinom bavi poljoprivrednom proizvodnjom. Ostali projekti koji bi se trebali realizirati su rekonstrukcija lokalnih i magistralnih cesta, nabavljanje medicinske opreme, rekonstrukcija županijskih i općinskih nekretnina i ostali projekti.

Izdvojio bi nekoliko projekata od iznimne važnosti za Srednjobosansku županiju u cilju dugoročnog razvoja.

5.4.1. Izgradnja regionalnog vodovoda

Projekat izgradnje regionalnog vodovoda od ključnog je značaja za Srednjobosanku i Zeničko - dobojsku. U izgradnji vodovoda sudjeluju pet općina u Srednjobosanskoj županiji (Travnik, Vitez, Busovača, Novi Travnik i Kiseljak) i jedan grad u Zeničko - dobojskoj županiji (Zenica). Problem pitke vode dijeli više od 220 000 ljudi i zbog toga je izgradnja regionalnog vodovoda trebao biti jedan od glavnih projekata. Ideja o izgradnji projekta „izgradnja regionalnog vodovoda Plava voda“ je još iz 1982. godine u cilju vodoopskrbe općina Travnika i Zenice. Krajem 80ih godina potencijali učesnici realizacije projekta Plava voda su postali i općine Busovača, Kiseljak Novi Travnik i Vitez. S tim je i postignut i „Društveni dogovor o izgradnji i korištenju Regionalnog vodovoda „Plava voda“ za opskrbu pitkom vodom područja Travnika, Pucarevo²¹, Vitez i Zenica (službeni glasnik općine Travnik, 1987. godine). Na osnovu sporazuma. skupština općine Travnik i skupština općine Zenica donijeli su „Odluku o organiziranju Javnog poduzeća Regionalni vodovod „Plava voda“, 1990. godine. Realizaciju ovoga projekta zaustavio je Domovinski rat, te je ona nastavljena 2000.godine kada „JP Regionalni vodovod Plava voda“ Travnik sa Federalnim ministarstvom poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva(FMPVŠ) sklapaju ugovor za vodoopskrbu voda iz izvorišta „Plava voda“ za općine Travnik, Novi Travnik, Vitez, Busovača, Kiseljak i Zenica. Projekt Plava voda se trebao financirati iz općinskog budžeta Travnika (51%) i Zenica (49%). Neposredno nakon toga FMPVŠ je napravio Ugovor u kojemu se prenosi prava, obveze i odgovornost od „JP Regionalni vodovod Plava voda“ Travnik na privatnu tvrtku „Alpine Bosna i Hercegovina d.o.o.“ S obzirom da tvrtka „Alpine

²¹ Stari naziv za Novi Travnik

Bosna i Hercegovina d.o.o“ nije ispunjavala obaveze ovaj projekat je opet zaustavljen. Projekt „Plava voda“ je bio u fazi mirovanja sve do 2005. godine kada ponovno pokrenuta inicijativa za realizaciju od strane općina Travnik i Zenice. „Alpine Bosna i Hercegovina d.o.o.“ koja je postojala samo formalno, te u praksi ova tvrtka nije obavljala nijednu predviđenu djelatnost za realizaciju projekta, sukladno rečenom potrebno je napraviti niz aktivnosti da bi se ovaj projekat realizirao. S obzirom da se u međuvremenu promjenila zakonska legislativa tek su 2010. godine FMPVŠ i „Alpine Bosna i Hercegovina d.o.o. raskinuli ugovor i sva prava, obveze i odgovornost projekta Plava voda vraća se ponovno na „JP Regionalni vodovod Plava voda“. Natječaj za izradu projekta objavljen je početkom 2015. godine u kojem je izabrana njemačka tvrtka „Sachsen wasser gmbh“ iz Leipziga. Projekat Plava voda je procenjen na 49.000.000 konvertibilnih maraka, a najveći dio financirala bi Europska banka za obnovu i razvoj (ERBD) i Razvojna banka Vijeća Europe.

Tab. 6 : Cijena projekta “Plava voda”

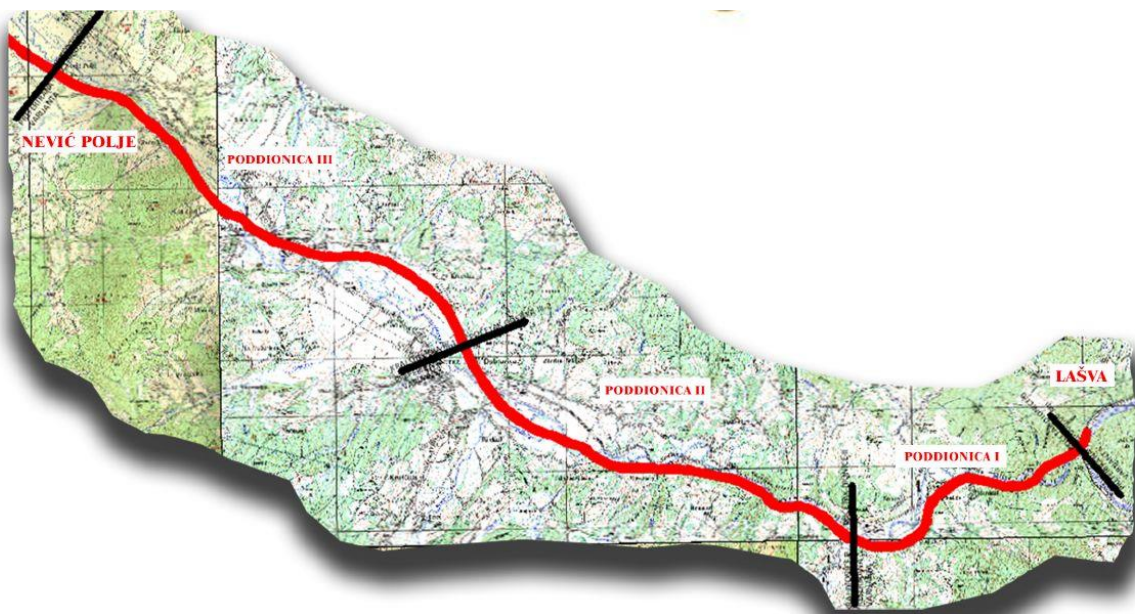
Komponenta projekta		Cijena	Izvor sredstava
1	Ekproprijacija	4.635.000	Kredit
2	Vodozaštitna zona	2.500.000	Kredit
3	Vodozahvat i klorna stanica	510.000	Kredit
4	Glavni vod Tr – Ze	21.500.000	Kredit
5	Odvojak Dolac i crpna stanica	535.000	Kredit
6	Odvojak Nova Bila i crpna stanica	483.000	Kredit
7	Odvojak Novi Travnik i crpna stanica	2.732.000	Kredit
8	Odvojak Vitez	645.000	Kredit
9	Turističko uređenje	4.000.000	Kredit
10	Nadzor i konsult i projekt usluge	2.000.000	Kredit
11	Rezerva	4.460.000	Kredit
12	Sanacija lokalnih vodovoda	5.000.000	Grant
13	Početak priprema natječaja	140.000	Grant
	Ukupno	49.140.000	

Izvor JP regionalni vodovod 2005. godine ; Izvor : <http://jprvplavavoda.ba/>

Međutim, dogovor između vlade Zeničko - dobojske i Srednjobosanske županije, banaka i vlade Federacije Bosne i Hercegovine još uvijek nije postignut zbog političkih interesa i finansijskih razloga.

5.4.2. Brza cesta Lašva - Travnik

Projekat brze ceste je u vrhu prioriteta za Federaciju Bosne i Hercegovine, a cilj mu je povezati dijelove središnje Bosne i Hercegovine sa budućom trasom autoceste u Koridoru Vc, poboljšati uslove odvijanja prometa duž pravca Sarajevo - Banja Luka i spojiti Srednjobosansku županiju sa Unsko - samskom županijom. U Srednjobosanskoj županiji trasa brze ceste iznosila bi 23,6 kilometara, trebala bi prolaziti kroz četiri općine : Travnik, Vitez, Novi Travnik i Travnik. Postojeća magistralna dionica ceste M5/E - 661 Lašva – Nević Polje (i dalje za Donji Vakuf) identificirana je kao “usko grlo”, u prometnoj mreži Bosne i Hercegovine u svim prethodnim istraživanjima,. Ukupna vrijednost ove dionice iznosila bi 207 miliona konvertibilnih maraka, a financirala bi se od vlade Federacije Bosne i Hercegovine. Predviđena je i gradnja kompletne Lašvanske petlje s dva odvojena kolovoza, svaki sa po dvije prometne trake. Za eksproprijaciju zemljišta izdvojeno je 40 miliona KM, a potrebno je ukloniti 124 objekta, od toga su 34 stambene kuće. Cijela dionica radova podijeljena je na tri poddionice: Lašva – Kaonik, Kaonik – Vitez i Vitez – Travnik. Polazna točka gradnje je na Koridoru Vc (Lašvanska petlja) i završava se na petlji Nević - Polje u blizini Travnika. Planirano je da se na brzocestovnoj trasi igradi 20 mostova, tri tunela dužine od 2,5 kilometara, te bi postojale četiri petlje (Lašva, Kaonik, Vitez, Nević Polje). Izgradnja ove ceste je preduvjet za izgradnju brze ceste od Travnika do Jajce te autoceste od Jajca do Bihaća s kojime bi se povezala središnji dio Bosne i Hercegovine s Krajinom.

Sl. 9 : Brza cesta Lašva – Travnik ; Izvor : <http://www.jpautoceste.ba/>

Osim izgradnje regionalnog vodovoda i izgradnje brze ceste Lašva - Travnik, valja spomenuti nekoliko projekata

- Brza cesta Novi Travnik – Bugojno – Kupres – Livno - Split. Već dugi niz godina traju istraživanja razvoja najpovoljnijih veza Bosne i Hercegovine sa Srednjim Jadranom, odnosno Splitom. Koncipiranjem osnovne mreže autoputeva Bosne i Hercegovine (koridor Vc i Xe) nametnula se kao najopravdanija veza prema Splitu od Novog Travnika preko Bugojna i Livna. Ova veza omogućuje ne samo povezivanje Bosne i Hercegovine u cjelini sa Jadranom, nego i povezivanje istočnog i zapadnog dijela Srednjobosanske županije u jednu prostorno - funkcionalnu cjelinu.

5.4.3. Obnovljivi izvori energije

Upotreba obnovljivih izvora za proizvodnju električne energije od posebnog je značaja, s obzirom da je ona najpogodniji i najkvalitetniji oblik za korištenje. Srednjobosanska županija je bogata rijekama i ima velike mogućnosti za povećanje korištenja hidroenergije izgradnjom velikih ili mini hidroelektrana. Osim hidropotencijala, Županija ima

potencijal za razvoj električne energije pomoću vjetra. U Bosni i Hercegovini ne postoje detaljni podaci o karakteristikama vjetrova, međutim, iskustvenim procjenama meteorologa, lokalnog stanovništva i terenskim uviđanjem te mjerenjima i ispitivanjem vjetrovotencijala posljednjih nekoliko godina od strane koncesionara, utvrđen je veći broj mikrolokacija na platou planine Vlašić koje su pokazale opravdanost ulaganja u ovaj sektor. Sunčeva energija, odnosno energija sunčevog zračenja predstavlja značajan potencijal. Cijela površina Županije (3.199 km²) tokom godine primi prosječno 17.000.000 TJ (prema Elektroprivredi Bosne i Hercegovine, potrošnja godišnje energije u Srednjobosanskoj županiji 2014. godini iznosila je 11.231.415 TJ). Ovaj veliki potencijal energije može se iskoristiti kako pasivno (bolja termička izolacija, orijentacija zgrade, boja fasade, vrsta materijala i slično) tako i aktivno (foto - naponskim kolektorima).

6. SWOT ANALIZA

SWOT analiza sadrži ocjenu snaga i slabosti unutar županije te prilika i prijetnji izvan županije bitnih za razvoj svih važnih područja (prirodnih i ljudskih resursa, gospodarstva, poslovne i tehnološke infrastrukture, komunalne infrastrukture, zaštite okoliša, kulturne baštine i drugih), tumače koji su i kakvi stvarni čimbenici razvoja i potencijali za razvoj, ali i ograničenja i prepreke razvoju.

Tab. 7 : SWOT analiza županije

SNAGE	SLABOSTI
- prirodni resursi (šume, planine, voda) - raspoloživost hidropotencijala rijeke Vrbasa i Lašve te njihovih pritoka - potencijal za razvoj zimskog turizma (Rostovo, Vlašić, Raduša) - potencijal za razvoj outdoor turizma - potencijal za razvoj sporta - velika površina neobrađenog zemljišta - velike poljoprivredne površine pogodne za razvoj ratarstva, stočarstva - povoljnost uvjeta za obnovljive izvore energije	- nepovoljni demografski trendovi (negativan migracijski saldo, negativan prirodni priraštaj) - nedovoljna iskorištenost prirodnih resursa - nedovoljna iskorištenost poljoprivrednog potencijala - visok stupanj nezaposlenosti - veliki udio radno neaktivnog stanovništva - otežan pristup finansijskim sredstvima za razvoj projekata i poduzetništva - nezadovoljavajuća poslovna klima i niska konkurentnost tvrtki

- raspoloživost kvalitetne i jeftine radne snage - relativni čist prirodni okoliš - postojanje poduzeničkih zona - prometnogeografski položaj - blizina velikih centara (Sarajevo, Mostar, Banja Luka) - povijesno - kulturno naslijeđe - multinacionalnost	- nedostatak kapaciteta za pripremu projekata za međunarodne fondove - nepostojanje ministarstva regionalnog razvoja - nepostojanje zakona o regionalnom razvoju - nedovoljna iskorištenost turističkih resursa - nepostojanje željezničke infrastrukture - loša prometna infrastruktura regionalnih i lokalnih prometnica - usitnjenost posjeda i ekstenzivna poljoprivredna proizvodnja - nepostojanje baza podataka o privrednim kretanjima - neusklađena prostorno - planska dokumentacija s trenutnim stanjem na terenu - veliki broj ilegalno izgrađenih objekata i nepostojanje zakona o legalizaciji - nepostojanje jedinstvenih baza podataka o prostoru (GIS) - neriješen problem odlaganja otpada - komunalne otpadne vode se ne pročišćavaju prije ispuštanja u vodotoke - ograničena financijska sredstva županije i općine za financiranje razvojnih projekata
PRILIKE	PRIJETNJE
- proces ulaska Bosne i Hercegovine u međunarodne institucije (CEFTA, NATO i drugi) - IPA fondovi - osnivanje razvojnih agencija - dodjela grantova od Federacije - usklađivanje domaćeg zakonodavstva sa zakonodavstvom Europske Unije - mogućnost širenja poslovnih zona - mogućnost prometnog povezivanja sa drugim regijama - rast interesa za međuopćinsku i regionalnu suradnju - turistički potencijali - ulaganje u hidropotencijal - povoljni prirodnih uvjeti za korištenje obnovljivih izvora energije	- politička nestabilnost - preklapanje nadležnosti između različitih RAZINA VLASTI - nedovoljna usklađenost županije i Federacije Bosne i Hercegovine - politički utjecaji na izbor strateških razvojnih odluka - ekonomska nestabilnost - siva ekonomija - niska kupovna moć stanovništva - velik broj administrativnih poslova pri osnivanju tvrtke - nedostatak investicija - nedostatak radnih mjesta za zapošljavanje visoko obrazovanih ljudi - iseljavanje visoko obrazovanih ljudi - korupcija

Unutrašnji faktori, snaga i slabosti Srednjobosanske županije, predstavljaju značajne čimbenike za definiranje regionalnog razvoja. Prednosti Srednjobosanske županije predstavljaju čimbenike koji ukazuju na pozitivna stanja unutar županije, a najviše se izdvajaju geoprometni položaj, razvoj turizma i velik prostor za napredak u poljoprivredi. Slabosti županije predstavljaju čimbenike ekonomije, politike i prostora koji onemogućavaju razvoj u županiji. Negativni migracijski trendovi, otežan pristup za međunarodne fondove su slabosti koji se izdvajaju u Srednjobosanskoj županiji. Vanjski faktori su prilike i prijetnje. Prilika je pozitivan trend ili događaj u okruženju koji tvrtki otvara prostor za nove mogućnosti, dok je prijetnja negativan trend koji može ugroziti poslovanje tvrtki. Prilike koje se ističu u Srednjobosanskoj županiji su fondovi EU, prirodni resursi, dok su prijetnje ekonomska nestabilnost i „odljev mozgova“.

Ključni dio SWOT analize u regionalnom razvoju Srednjobosanske županije je kako eliminirati slabosti i pretvoriti ih u snage te kako snage koristiti za korištenje prilika, odnosno osigurati aktivnosti koje se kreću putanjom održivog razvoja

RASPRAVA

Na početku rada postavili smo pet hipoteza za mogućnost regionalnog razvoja Srednjobosanske županije. Hipoteze ćemo analizirati, zatim potvrditi ili odbaciti :

H1 : Nedovoljna povezanost unutar Županije i nepovezanost sa važnim prometnim pravcima povećava regionalne razlike unutar Federacije

U Županiji trenutno prevladavaju magistralne i lokalne ceste, dok su brze ceste i autoceste izgrađene jedino prema makrocentrima (Sarajevo, Zenica, Tuzla, Mostar i Banja Luka). Na istočnom dijelu, Županija ima izlaz na koridoru Vc što čini osnovu za prometno planiranje u Županiji. (Potvrđena)

H2 : Srednjobosanska županija posjeduje ogroman prostorni potencijal za gospodarski razvoj

Geostrateški položaj između makrocentara, prirodni resursi koji su slabo iskorišteni i prirodni i društveni turistički potencijal koji nije dovoljno valoriziran, samo su neki čimbenici koji bi utjecali na gospodarski razvoj Županije. (Potvrđena)

H3 : Iseljavanje stanovništva i depopulacija znatno utječu na lošu gospodarsku sliku Srednjobosanske županije

Srednjobosanska županije ima ogroman problem u migraciji stanovništva. Razlog u iseljavanju stanovnika je nezaposlenost i obrazovanje. Iako u Travniku postoji sveučilište, on nije dovoljno konkurentan. Studenti nakon završetka studija u Mostaru, Sarajevu, Zagrebu i dr. gradovima, ostaju u gradu studiranja radi zaposlenja. (Potvrđena)

H4 : Virovitičko – podravska i Srednjobosanska županija imaju slične društvene i gospodarske probleme u kojima jasno zaostaju za prosjekom Republike Hrvatske, odnosno Bosne i Hercegovine

Iako su od Domovinskog rata su Virovitičko – podravska i Srednjobosanska županija imale različit gospodarski razvoj, obje županije su prema razvijenosti u samom dnu u Republici Hrvatskoj, odnosno u Bosni i Hercegovini. Prema nezaposlenosti, BDP-u,

Vanjskotrgovinskoj razmjeni i indeksu razvijenosti obje županije znatno zaostaju za prosjekom svojih županija (Potvrđena)

H5 : Smanjenje regionalnih razlika unutar županija u Bosni i Hercegovni potiče se projektima i mjerama koje su u skladu sa održivim razvojem

Projekti i mjere koje su na vrhu prioriteta Vlade Federacije i Srednjobosanske županije nisu u skladu sa održivim razvojem. Projekti koje Vlada Federacije i Županija planiraju financirati (modernizacija rudnika, izgradnja termoelektrane i izgradnja regionalnog deponija) daleko su od osnovne definicije održivog razvoja. (Odbačena)

ZAKLJUČAK

Politika regionalnog razvoja koju karakterizira sustavno djelovanje, u kojem entitetska vlada Federacije nastoji pomagati i podupirati ravnomjeran i održiv gospodarski i sveukupni društveni razvoj na čitavom području Bosne i Hercegovine trenutno ne postoji. Županijska i vlada Federacije trebaju prepoznati važnost regionalnog razvoja i u skladu s tim isplanirati i provesti potrebne mehanizme kojima bi u Srednjobosanskoj županiji, ali i u ostalim problemskim područjima omogućila jačanje konkuretnosti i realizaciju vlastitih potencijala.

Bosna i Hercegovina nalazi se na Balkanskom poluotoku i s obzirom na članstvo ili službenog statusa za kandidaturu u Europsku Uniju, možemo reći da je Bosna i Hercegovina uz Kosovo²² crna točka. Republika Hrvatska (1. srpnja 2013.) i Republika Slovenija (1. svibnja 2004.) su punopravni članovi Europske Unije, dok su ostale države u okruženju Bosne i Hercegovine dobile status službenog kandidata, Srbija (1. ožujak 2012.), Makedonija (16. prosinac 2005.), Crna Gora (17. prosinac 2010.) i Albanija (24. lipnja 2014), dok je Kosovo početkom 2015. godine potpisalo Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju u Europsku Uniju²³. Sve navedene države imaju definiran zakon o regionalnom razvoju, osim Bosne i Hercegovine, koja bi trebala slijediti primjer navedenih država i pomoći nerazvijenim ruralnim područjima, modernizirati poljoprivredu, pomoći mladima i ostalim nezaposlenima koji traže posao te revitalizaciju industrijskih područja u problemskim regijama kako bi se smanjile regionalne razlike.

U Bosni i Hercegovini vidi se izrazita polarizacija područja između županija ali i u samim županijama. Područja Bosne i Hercegovine možemo usporediti sa francuskom iz sredine prošloga stoljeća u kojima je dominirao Pariz. Potrebno je znatno više upozoravati na problem nejednakog regionalnog razvoja, kao primjer najpoznatiji rad (J.F. Gravier 1947) *Pariz i francuska pustinja*. Također je potrebno usvojiti mjere kojima se financijskim sredstvima potiče razvoj onih regija koje imaju veću nezaposlenost i zaostatke u razvoju i usporiti rast Mostara, Banja Luke i Sarajeva. Navedeni su gradovi “glavni gradovi” za svaki konstitutivni narod u Bosni i Hercegovini i velik broj industrije je smješten u njima. Područje istočne Hercegovine, zatim zapadne, sjeverne, istočne i podjedinih dijelova središnje Bosne

²² Iako neke zemlje Europske Unije nisu priznale neovisnost Kosova od Republike Srbije, Republika Hrvatska je to učinila 19. ožujka 2008. godine i u skladu s tim promatrati ćemo Kosovo kao državu.

²³ Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (Stabilisation and Association Agreement), početni je korak u pristupu određene države u Europsku Uniju. Sklapanjem Sporazuma, država potvrđuje status potencijalnog kandidata za članstvo u Europsku Uniju

suočava se sa ozbiljnim demografskim, gospodarskim i društvenim problemima. U Srednjobosanskoj županiji vidimo polarizaciju između razvijenog trokuta Travnik – Novi Travnik – Vitez i sjevernih i južnih dijelova u Županiji primjerice Dobretići.

Turizam je glavna grana mnogih država dok u Bosni i Hercegovini zauzima mali postotak. Analizirajući prostorni potencijal Srednjobosanske županije vidimo da je turistički potencijal velik samo nije dovoljno valoriziran, valja izdvojiti skijaški turizam koji uvelike odskake od prosjeka. U radu smo nabrojali niz područja koja ostavljaju prostor za rast, razvoj i ulaganje. Uz ponajprije dobru volju a potom i konstantan i organiziran rad navedena područja ne bi trebala zaostajati za sličnim u susjednim nam državama. Budućnost svakako vidimo u pristupnim pregovorima sa Europskom Unijom te nizom mjera koje će Bosna i Hercegovina morati ispoštovati kako bi postala punopravna članica Unije. Europski fondovi također mogu biti odskočna daska za jačanje ruralne zajednice i smanjenje regionalnih razlika te u tom smjeru treba usmjeriti djelovanje.

Kao najveće mogućnosti Srednjobosanske županije ističu se valoriziranje Ajvatovice koja bi trebala uz ulaganje u infrastrukturu i marketing konkretnija na domaćem i europskom turističkom tržištu. Ajvatovica, kao glavno muslimansko svetište u Bosni i Hercegovini, trebao bi slijediti primjer katoličkog svetišta Međugorje koja je danas najposjećenija turistička destinacija u Bosni i Hercegovini (Agencija za statistiku). Istaknuo bi da Županija nema nijedan LAG i tu postoji mogućnost da razvita. Osnivanje LAG-ova na području Županije koji bi kroz različite projekte unaprijedio lokalni razvoj. Srednjobosanska županija je sedma po izvlačenju međunarodnih fondova. Jedan od razloga je i nedovoljna educiranost lokalnog stanovništva. Potrebno je osnovati radionice kako bi se lokalno stanovništvo bolje upoznalo sa međunarodnim fondovima.

LITERATURA I IZVORI

a) Popis literature

1. Akcioni plan obnovljivih izvora energije FBiH, <http://www.fmeri.gov.ba/>
2. Bogunović, A., 1991 : *Regionalna ekonomika*, Narodne novine, Zagreb
3. Bogunović, A., 1991 : *Regionalna ekonomika*, Narodne novine, Zagreb.
4. Bošnjović, I., 1969, : *Regionalizacija i centri društvenog – ekonomskog razvoja*, Ekonomski fakultet Sarajevo, Sarajevo
5. Bošnjović, I., 1992, : *Regionalizacija u Bosni i Hercegovini*, Ekonomski institut, Sarajevo
6. Bošnjović, I., 1996 : *Regionalni razvoj BiH. Prilog za Strategiju razvoja BiH*. UNDP,
7. Bušatlija, M., 1983 : Povijest Bugojna
8. Friedmann, J., Weaver, C., 1979 : *Territory and function: the evolution of regional planning*, University of California Press, Los Angeles
9. Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb
10. Kušen, E., 2002 : *Turistička atrakcija osnova*, Institut za turizam, Zagreb
11. Laci, S., 1979 : *Centralna naselja Međimurja*, Radovi 14: 19-40.
12. Lukić, A., 2012. *Mozaik izvan grada : tipologija ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske*, Merdijani, Samobor
13. Musa, S., 2005 : *Razmještaj naselja u Bosni i Hercegovini*, Mostariensia, Mostar
14. Nejašmić, I., 2008 : *Stanovništvo Hrvatske: demogeografske studije i analize*,
15. Osmaković, J., 2002, : *Regionalizacija – teorija i praksa*, BETA, Sarajevo
16. Osmanković, J., 2003, : *Teorija i politika regionalnog razvoja*, Ekonomski fakultet Sarajevo, Sarajevo
17. Osmanković, J., 2008 : *Regionalizacija i regionalni razvoj BiH u poslijeratnom periodu*, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Zagreb, Zagreb
18. Prostorni plan Srednjobosanske županije 2005 – 2025
19. Rogić, V., 1963 : *Geografski koncept regije*, Geografski glasnik, Zagreb
20. Sarajevo/Beč
21. Stefanović, V., 1983 : *Ekološko – vegetacijska rejonizacija Bosne i Hercegovine*, Šumarski fakultet Sveučilišta u Sarajevu, Sarajevo

22. Stiperski, Z., 1990 : *Gospodarstvo kao faktor razvoja gradova Hrvatske*, "Radovi Geografskog odjela PMF-a", 25: 81-95, Zagreb.
23. Strategija razvoja Srednjobosanske županije 2014 – 2020
24. Vresk, M., 1990 : *Grad u regionalnom i urbanom planiranju*, Školska knjiga, Zagreb
25. Vresk, M., 2002 : *Grad i urbanizacija: osnove urbane geografije*, Školska knjiga, Zagreb
26. Makroekonomski pokazatelji po županijama 2016.
27. Makroekonomski pokazatelji po županijama 2012.
28. Makroekonomski pokazatelji po županijama 2008.

b) Popis izvora

1. Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Bruto domaći proizvod http://www.bhas.ba/?option=com_publicacija&id=2&lang=ba (3.1.2018)
2. Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, Nezaposlenost http://www.bhas.ba/?option=com_publicacija&id=3&lang=ba (5.1.2018)
3. Agencija za unapređenje stranih investicija u Bosni i Hercegovini, Regionalne razvojne agencije, <http://www.fipa.gov.ba> (22.12.2017)
4. Agroklub, popis LAG-ova u Bosni i Hercegovini, <https://www.agroklub.ba/> (6.1.2018)
5. BH Pošta : <http://www.posta.ba/pocetna/1/0/0.html> (15.11.2017)
6. Bosanskohercegovački auto-moto klub (BIHAMK) : <http://bihamk.ba/bs> (19.11.2017)
7. Državni hidrometeorološki zavod Republike Hrvatske, Klimatske publikacije : <http://klima.hr/klima.php?id=k5> (28.11.2017)
8. Eko Element Bugojno : <http://www.ekoelement.com.ba/> (17.12.2017)
9. European Regional Development Funds (ERDF), http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/erdf/ (19.12.2017)
10. Federalni hidrometeorološki zavod Bosne i Hercegovine, Hidrološki godišnjaci : <http://www.fhmzbih.gov.ba/latinica/P-hidro.php> (1.12.2017)
11. Federalni hidrometeorološki zavod Bosne i Hercegovine, meteorološki godišnjaci : <http://www.fhmzbih.gov.ba/latinica/P-Mgodisnjak.php> (29.11.2017)
12. Federalni zavod za programiranje razvoja, <http://www.fzzpr.gov.ba> (27.11.2017)

13. Federalno ministarstvo ministarstva energije, rudarstva i industrije, Poslovne zone, <http://www.fmeri.gov.ba/default.aspx> (10.12.2017)
14. Federalno ministarstvo okoliša i turizma, Federalni plan upravljanja otpadom 2012 – 2017, <http://www.fmoit.gov.ba/userfiles/file/Deponije/Federalni%20plan%20upravljanja%20otpadom%202012-2017%20-%20Final.pdf>
15. Federalno ministarstvo okoliša i turizma, Turističke destinacije, <http://www.fmoit.gov.ba/ba/page/21/turistike-destinacije> (25.11.2017)
16. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Bosnia and Herzegovina, <http://www.fao.org/countryprofiles/index/en/?iso3=BIH> (7.1.2018)
17. Hrvatska gospodarska komora – područni ured Virovitica, <https://www.hgk.hr/zupanijska-komora-virovitica> (26.11.2017)
18. Hrvatska mreža za ruralni razvoj (HMRR), <http://www.hmrr.hr/hr/naslovna/> (19.12.2017)
19. Hrvatska pošta Mostar : <http://www.post.ba/> (15.11.2017)
20. Instrument for Pre-Accession Assistance http://ec.europa.eu/regional_policy/en/funding/ipa/ (19.12.2017)
21. Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta Srednjobosanske županije, <http://www.mozks-ksb.ba/pocetna> (4.11.2017)
22. Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva Srednjobosanske županije, <http://www.mpvs-ksb.ba/pocetna> (7.11.2017)
23. Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije, <https://razvoj.gov.hr/> (9.11.2017)
24. Mreža za ruralni razvoj u Bosni i Hercegovini : <http://ruralnamreza.ba/>
25. Plava voda, Izgradnja regionalnog vodovoda <http://jprvplavavoda.ba/> (18.12.2017)
26. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova u Bosni i Hercegovini, 31 ožujak 1991.:* Stanovništvo prema godinama, starosi i spolu, po Županijama, , Agencija za statistiku, Sarajevo, 1991
27. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova u Bosni i Hercegovini, 5. studenog 2013.:* Stanovništvo prema godinama, starosti i spolu, po Županijama, Agencija za statistiku, Sarajevo, 2013
28. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova u Bosni i Hercegovini, 5. studenog 2013.:*Radno sposobno stanovništvo prema statusu o aktivnosti, po Županijama, Agencija za statistiku, Sarajevo, 2013

29. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova u Bosni i Hercegovini, 5. studenog 2013.:* Stanovništvo prema migracionim obilježjima, po Županijama, Agencija za statistiku, Sarajevo, 2013
30. *Popis stanovništva, kućanstava i stanova u Bosni i Hercegovini, 5. studenog 2013.:* Stanovništvo sa završenom visokom školom/fakultetu/akademijom/sveučilištem, po Županijama, Agencija za statistiku, Sarajevo, 2013
31. Razvojna centralna agencija za regiju Centralne BiH, <https://www.rez.ba/> (9.1.2018.)
32. Rudnik Gračanica, <http://rugracanica.ba> (17.12.2017)
33. Ski centri u Srednjobosanskoj županiji, <http://ski.srednjabosna.ba> (16.11.2017)
34. The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), Regional development, <http://www.oecd.org/cfe/regional-policy/> (11.11.2017)
35. The Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), National population distribution, Urban regions, <https://data.oecd.org/popregion/national-population-distribution.htm#indicator-chart> (12.1.2018)
36. The World Bank, Urban popultion, <https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS> (11.1.2018)
37. Turistička zajedica Srednjobosanske županije, <http://www.tzsbk.com/index.php> (15.12.2017)
38. Vlada Srednjobosanske županije, <http://www.sbk-ksb.gov.ba/> (4.11.2017)

POPIS SLIKA I TABLICA

Sl. 1 : Administrativna podjela Bosne i Hercegovine

Sl. 2 : Administrativno – teritorijalna podjela Srednjobosanske županije

Sl. 3 : Karta reljefa Srednjobosanske županije

Sl. 4 : Srednje mjesečne vrijednosti temperature zraka u MS Bugojno i MS Vlačić

Sl. 5 : Srednje mjesečne vrijednosti padalina u MS Bugojno i MS Vlačić

Sl. 6 : Crne točke u Bosni i Hercegovini

Sl. 7 : Sustav naselja u Srednjobosanskoj županiji

Sl. 8 : Broj stanovnika u Srednjobosanskoj i Virovitičko - podravskoj županiji

Sl. 9 : Ukupan broj nezaposlenih u županijama

Sl. 10 : Bruto domaći proizvod

Sl. 11 : Vanjskotrgovinska razmjena u Županijama

Sl. 12 : Stari grad u Travniku

Sl. 13 : Ajvatovica

Sl. 14 : Poslovna zona 2 (bivši kompleks “Slavko Rodić”), Bugojno

Sl. 15 : Brza cesta Lašva – Travnik

Tablica 1 : Broj stanovnika po općinama

Tablica 2 : Visinska struktura

Tablica 3 : Broj naselja po veličinskoj strukturi

Tablica 4 : Stupanj opremljenosti naselja prema centralnim funkcijama

Tablica 5 : Popis poslovnih zona u Županiji

Tablica 6 : Cijena projekta “Plava voda”

Tablica 7 : SWOT analiza Županije

